

Университет за национално и световно стопанство
Общикономически факултет
Катедра „Икономическа социология“

АВТОРЕФЕРАТ

На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Социология“ на тема:

ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ИНДУСТРИАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА МИКРО, МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ

Докторант: Андрей Емилов Лалов

Научен ръководител: доц. д-р Андрей Нончев

София
декември 2025

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедрен съвет при катедра “Икономическа социология“ към Общикономически факултет на Университета за национално и световно стопанство проведено на 11/11/2025г.

Докторантът е отчислен с право на защита със заповед, считано от 02/12/2025г.

Публичната защита дисертацията на Андрей Емилов Лалов ще се проведе на 18/02/2026г. от 14,00 часа, зала 3030

Заседанието ще се проведе от утвърдено научно жури в състав:

Вътрешни:

Доц. д-р Александър Стоянов Стоянов – УНСС

Проф. д-р Вяра Борисова Стоилова – УНСС

резервни членове: Доц. д-р Михаела Михайлова Мишева – УНСС, Доц. д-р Александър Иванов Вълков,

Външни:

проф.дсн Валентина Георгиева Миленкова

Проф. д.с.н. Емилия Евгениева Ченгелова - ИФС – БАН

Проф. д.с.н. Теменуга Генова Ракаджийска

резервни членове: проф. д.с.н. Албена Илиева Накова - Манолова - ИФС – БАН,
Доц. Д-р Габриела Милчева Йорданова

Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите лица в Дирекция „Наука“ и на интернет страницата на УНСС, гр. София – <http://www.unwe.bg>

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на изследваната тема

Една от основните и дълго negliжирани теми при създаването и реализацията на публични политики за индустриално развитие в България е въпросът за тяхното социално въздействие. Стандартните, задължителни оценки до момента не включват в себе си ясна и систематична оценка на социалното въздействие (ОСВ), което повишава риска от неадекватни интервенции, непостигане на целите, а понякога и до негативни ефекти от прилагането на политиките върху общността.

Доколкото ОСВ са сравнително нов за науката и съответно за практиката инструмент и предполагат стратегически подход към създаването и изпълнението на политики за развитие, е обяснимо тяхното ограничено приложение в българската икономическа, политическа и социална реалност. Проблематиката, свързана с тази тема, задължително трябва да се разглежда и във връзка с характера и особеностите на държавното планиране, както и с немалко аспекти на социално-икономическата ситуация в страната и в частност, развитието на демократичния процес.

2. Обект и предмет на изследването

За обект на изследването са избрани политиките за развитие на българската индустрия, предметизирани чрез „Оперативна програма Иновации и конкурентоспособност“ 2014-2020, в частност в един неин ключов приоритет, тематично насочен към подпомагане на модернизацията, енергийната и ресурсната ефективност на производствени МСП. Избраната за анализ интервенция, както и решението да бъде анализирана в регионален мащаб, са в резултат от анализ на целевите групи на интервенциите, тематичната им насоченост, броят на сключените договори за безвъзмездна помощ и регионалната им концентрация.

Настоящият дисертационен труд има за предмет социалното въздействие на националните индустриални политики върху микро, малките и средни предприятия в България. Формулирани са няколко изследователски въпроса, които

ще направят възможно верифицирането на предложените работни хипотези. Целта на изследователските въпроси е да бъдат разкрити реалните въздействия (негативни и позитивни) от прилагането на българските политики за индустриално развитие:

- Какво е съдържанието на българските индустриални политики в изследвания период?
- Кои са основните заинтересовани страни и какво е тяхното участие в програмния процес?
- Какви социални ефекти се пораждат в следствие на изпълнението на индустриалните политики?
- Кои са основните показатели за тяхното измерване?
- Вземат ли се предвид социалните въздействия при формулирането на бъдещи индустриални политики?

3. Цели и задачи на дисертационния труд

Основната цел на дисертационното изследване е да се направи оценка на социалното въздействие на публичните политики за развитие, реализирани в рамките на ОПИК.

Характерът на оценката от гл. т. на позиционирането ѝ по отношение на проектния цикъл, ще бъде последваща (ex post), като за разлика от административно задължителната оценка, ще се концентрира не толкова върху вътрешни за програмата и управлението ѝ фактори, а по-скоро фокусът ще бъде върху постигнатите резултати и социалните ефекти върху целевата група и общността.

Целта на изследването се конкретизира в следните задачи:

- **Да се направи преглед и анализ на съществуващите български индустриални политики**
- **Да се анализират елементите на програмата и проектния цикъл на ОПИК 2014-2020**
- **Да се идентифицират и анализират заинтересованите страни и целевите групи на ОПИК и въздействието върху тях на реализираните процедури за безвъзмездна помощ**

4. Дисертационна теза и работна хипотеза

Оценката на индустриалните политики (ОПИК) се ограничава върху измерване на степента на постигане на целеви стойности на заложените в програмата индикатори,

свързани с мониторинга на ниво микро проекти, чрез просто агрегиране на количествени индикатори. Не се анализират систематично критериите за избор на проекти и профила на бенефициентите по всяка отделна процедура за финансиране. В резултат, не се отчитат и коригират, важни пропуски на стратегическо и оперативно ниво - приоритети, бюджет, техническата документация (насоки за кандидатстване в т. ч. критерии за оценка на проекти). Не работи ефективно и обратната връзка с бенефициенти и партньори. Важно е да се отбележи, че тези дефицити доведоха до неотчитане и липса на реакция при съществени промени в икономическата и социалната среда по време на седемгодишния период на изпълнение на програмата.

В този контекст, тезата на дисертационното изследване е, че оценката на социалното въздействие на ОПИК, не се използва в достатъчна степен за подобряване на качеството на интервенциите и респективно на засилване на техния положителен социален ефект.

Тезата на дисертацията може да се конкретизира чрез следните работни хипотези, около които да се развие изследването:

- В системата за наблюдение и оценка на ОПИК, както и в плана за нейното изпълнение, няма предвидена ОСВ.
- Проведените задължителни оценки на ОПИК не съдържат ОСВ.
- Постигнатите социални ефекти върху целевите групи не са измерени и съответно не се взимат под внимание при формулирането на нови и подобряването на действащи политики и мерки.
- Има потенциал за подобряване на качеството, засилване на положителното въздействие и формулиране на алтернативни решения по политиките, чрез активно използване на ОСВ при програмирането на макро и мезо ниво.

5. Методология на изследването

Изследването е структурирано като последваща оценка (*ex-post evaluation*), с особен акцент върху преодоляването на ограниченията на класическите административни оценки. Предлаганият подход включва използването на аналитични инструменти, които надграждат стандартния мониторинг и дават възможност за измерване на дългосрочните социално-икономически въздействия, като движения на пазара на труда, промяна в жизнения стандарт и икономическата стабилност на местните общности и др..

Методологическият подход в настоящото изследване се основава на комбинация

от количествени и качествени методи. Количествените методи включват работа с данни от Националния статистически институт (НСИ) и ЕВРОСТАТ. Качествените методи се базират на интервюта с експерти - представители на бизнеса, консултанти, централни и местни власти и неправителствени организации. Изборът на конкретните методи на изследването е в зависимост от множество фактори. На първо място, като водещ фактор може да се определи дизайнът на изследването. Предвижда се изследване с количествен характер, включващо анализ на първични данни от анкетно изследване и вторични данни от официални източници и качествено изследване, фокусирано върху степента на покритие на очакванията на целевите групи и на експертни оценки, събрани чрез метода на интервюта. Друг фактор е етапът, на който програмата се намира. Дейностите и плащанията по ОПИК приключиха през 2023г., което определя настоящата оценка на социалното въздействие като последваща.

Оценката на социалното въздействие на публичните индустриални политики задължително минава през аргументиран изследователски избор в следните две направления:

Кои са социалните ефекти, които се пораждат в следствие на изпълнението на индустриалните политики?

Кои са основните показатели за тяхното измерване?

Конкретно, ОСВ се фокусира върху следните основни социални ефекти, явяващи се в резултат от реализацията на политиките, заложи в ОПИК 2014-2020:

- въздействие върху конкурентоспособността на МСП в индустрията;
- въздействие върху количеството и качеството на работните места в МСП в индустрията;
- въздействие върху капацитета на структурите на гражданските организации на бизнеса.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията съдържа увод, четири глави, заключения, изводи и препоръки, приложения и списък с използвана литература. Обемът на труда е 208 страници, включва 6 таблици, 11 фигури и 2 приложения. Литературата обхваща 58 източника, както и

статистически данни от НСИ, ЕВРОСТАТ, регионална статистика и други източници на вторична информация.

Структурата на дисертационния труд е следната:

Съдържание

Съдържание

Списък на таблици и фигури

Използвани съкращения

Увод

1. Актуалност и значимост на проблема
2. Ограничения на дисертацията и целеви групи.

Избор на политики

Избор на интервенция

Избор на целева група

Наличие на информация

3. Цел и задачи
4. Обект и предмет на изследването и изследователски въпроси
5. Дисертационна теза и работни хипотези

I. Първа глава. Публични индустриални политики в България и ЕС.

1. Исторически преглед на българските индустриални политики
2. Европейски политики за индустриално развитие
3. Систематизация и съдържание на политиките за регионално и местно развитие
4. Стратегическа рамка, съдържание и законова база на българските индустриални политики в периода 2014-2020 (Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност 2014-2020”)

II. Втора глава. Теоретични постановки и принцип на партньорството при оценките на социалното въздействие в България

1. Теоретична рамка – основни социологически концепции във връзка с ОСВ
2. Основни автори и концепции, история и развитие на ОСВ
3. Дефиниция, ценности, принципи и правила на ОСВ

4. Обхват на ОСВ и видове социални въздействия
5. Технология и видове на оценката на социалните въздействия
6. Оценка на социалното въздействие и гражданското участие в процеса на разработване и управление на публични политики за индустриално развитие

III. Трета глава. Методология на дисертационното изследване

1. Методологически подход за оценка на политиките за развитие на индустрията в България

2. Методика за оценка на социалното въздействие на финансираните от ОПИК индустриални политики

IV. Четвърта глава "Анализ и оценка на социалното въздействие на финансираните от ОПИК индустриални политики"

1. Социално икономическо развитие на Южен централен регион за планиране

2. Оценка на социалното въздействие на публичните индустриални политики – анализ на данни от количествено проучване

Организация на теренната работа

Базови структурни характеристики на изследваните предприятия

Въздействие върху конкурентоспособността на предприятията

Въздействие на оценяваните политики върху човешките ресурси

Въздействие на организациите на бизнеса върху политиките за индустриално развитие

Ключови резултати от количественото проучване

3. Оценка на социалното въздействие на публичните индустриални политики – анализ на информация от качествено проучване.

Обща оценка на индустриалното развитие на България

Социални аспекти на индустриалните политики

Граждански аспекти (партньорство) при индустриалните политики

Заклучение, изводи и препоръки

1. Изводи от изследването

Изводи относно стратегическото програмиране на индустриалните политики

Изводи относно оперативното изпълнение и ефективността на интервенциите

Изводи относно социалните ефекти от индустриалната политика

2. Препоръки

Стратегически препоръки

Оперативни препоръки

Методологически препоръки, свързани с ОСВ

Заключителни бележки

Приложения

Приложение 1. Анкетна карта за количествено проучване „ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ В БЪЛГАРИЯ“

Приложение 2. Сценарий за дълбочинно интервю с експерти на тема „ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ В БЪЛГАРИЯ“

Използвана литература

III. РЕЗЮМЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Първа глава. Публични индустриални политики в България и ЕС.

В тази глава се прави преглед, в т.ч. и исторически, на публичните индустриални политики на България.

В исторически план, в българските индустриални политики могат да се открият три важни етапа:

1879г. до 1944г. - в икономическата философия и политика на страната има ясно изразен стремеж да се навакса изоставането спрямо развитите западни икономики. Съвсем закономерно, първите опити за държавна политика за икономическо развитие са насочени към индустрията и са свързани с протекционистични мерки по отношение на определени местни производства и създаване на институционална и правна рамка за ускорено развитие – Народна банка (1879), Национална статистика (1880г.),

министерства със стопански профил, икономическо законодателство.

1944-1989г. - в този период, развитието на българската индустрия е подчертано ускорено, но подчинено главно на непазарни фактори. В резултат на „идеологизирането“ на индустрията и пренебрегването на пазарните принципи, мащабната българска индустрия започва да изпитва сериозни затруднения от пазарен, технологичен, ресурсен и финансов характер.

След 1989г. основната стратегия, залегнала в индустриалните политики на България е догонваща спрямо западните икономики. Изградените икономически връзки и специализацията на България в структурата на СИБ (Съвет за икономическа взаимопомощ), икономическата организация на социалистическите страни, престанаха да съществуват през 1991г., което доведе до необходимостта от цялостна стратегическа трансформация на икономиката и в частност на индустрията. Структурните проблеми в индустрията - държавната собственост, пазарните и политически промени, остарелите технологии, слабата икономическа ефективност и др. създаваха допълнителни проблеми пред формирането на ясна визия, която да послужи за основа на пазарно стратегическо планиране и реализация на индустриални политики. В годините 1989-2007, стратегическото планиране на икономическото развитие в България се характеризираше с липса на систематичност, ясни визия и цели, липса на финансова рамка, която да позволи изпълнението на конкретни активни политики за стимулиране на индустрията. С влизането на България в ЕС през 2007г. се появи възможност за мащабно финансиране на политики за развитие чрез фондовете на съюза, което наложи държавната администрация да разработи пакет стратегически и оперативни документи, които да очертаят серия приоритетни за страната политики. В общата стратегическа рамка бяха определени сектори за подпомагане, които включват земеделие, околна среда, транспорт, човешки ресурси, конкурентоспособност на икономиката, администрация, региони.

Един от трите основни критерия, известни като „копенхагенски критерии“ за членство на България в ЕС е наличието на функциониращо пазарно стопанство и способност за справяне с конкурентния натиск и пазарните сили в рамките на ЕС (Европейски съвет в Копенхаген, юни 1993 г.). Този критерий стана и основата за стратегическото планиране в страната в сферата на индустриалните политики, като акцентът беше поставен върху втората част на критерия – устояване на конкурентния натиск на пазарните сили в ЕС. Политическата логика, стояща зад тази посока на развитие на индустриалните политики, беше основана на сериозни опасения по отношение на подготвеността на българската индустрия и в частност МСП сектора за

работа във високо конкурентната европейска среда. Тези опасения бяха свързани конкретно с технологичната изостаналост, високата енергоемкост на производствата, слабото навлизане на информационните технологии, ниската добавена стойност на продукцията, ниска производителност на труда, липса на връзка между науката и бизнеса и слаба иновационна активност.

ЕС провежда политика за икономическо и социално сближаване, известна още като кохезионна политика, чиято цел е да се намалят различията в икономическото и социалното развитие на отделните страни и региони. Тази обща за страните – членки на ЕС цел се материализира и операционализира в поредица от логически, тематично и йерархично свързана система от европейски и национални политики, формулирани в съответни документи, които от своя страна са подчинени като форма и съдържание на обща правна регламентация.

2. Втора глава. Теоретични постановки и принцип на партньорството при оценките на социалното въздействие в България

Теоретична рамка – основни социологически концепции във връзка с ОСВ

В този раздел са представени основните теоретични постановки, свързани с ОСВ – научни и приложни аспекти на ОСВ в контекста на публичните индустриални политики в България. Проследява се еволюцията на концепцията за ОСВ – от оценка на въздействието на големи проекти върху околната среда до пълна оценка на въздействие върху социалния и икономическия живот на засегнатите от конкретни проекти общности и съвременната и ключова роля в оценката на политики и програми за развитие.

Социологическите аспекти на индустриалното развитие намират израз в няколко ключови теории:

Теорията за общественя договор (Русо, Лок, Мил, Ролс)

Според тази теория, бизнесът и обществото са в непрекъснати договорни отношения. Индустрията получава възможност за работа от обществото, но в замяна трябва да допринася за неговото развитие. В този контекст, индустриалната политика трябва да намира баланс между икономическата свобода и социалната справедливост. Генезисът на теорията и практиката на ОСВ на публично финансирани икономически

политики може да се търси и в идеята на Жан-Жак Русо (1712–1778) за „обществен договор“, който се основава на доброволно предаване на индивидуалната воля в полза на общото благо, като процесът по това предаване е демократичен и основан на активното участие на гражданите. Еволюцията на либералните социално-политически тези, формулирани от смятания за класик на либерализма Джон Стюарт Мил в средата на 19 в., представя държавата по-скоро като регулатор на отношенията в обществото, като целта е да се осигури ефективно самоуправление на гражданите и икономиката чрез инструментите на демокрацията. Съвременен прочит на теорията за обществения договор може да се търси в издадената през 1971г. от американският философ Джон Ролс книга „Теория на справедливостта“. В нея Ролс модернизира социалния договор, формулирайки два основни принципа:

- Принцип на равенството – всеки трябва да има основни свободи, равни за всички.
- Принцип на разликата – социалните и икономическите неравенства са допустими само ако са в полза на най-необлагодетелстваните.

Функционалистският подход (Дюркем, Парсънс)

Този подход разглежда индустриалното развитие като механизъм за поддържане на социалния ред. От тази перспектива, индустриалните политики трябва да подкрепят не само конкурентоспособността, но и социалната кохезия, за да се гарантира стабилност в обществото. Функционалистката социология, развита от Емил Дюркем (1858-1917) и по-късно систематизирана от Талкът Парсънс (1902-1979), разглежда обществото като система, в която различните институции изпълняват важни функции за поддържането на социалния ред и стабилността. В този контекст индустриалното развитие не е просто икономически процес, а основен фактор за социалната интеграция и стабилност. Развивайки и систематизирайки функционалистката парадигма, в своя труд „Социалната система“ (1951), Парсънс разглежда индустриалното развитие в рамките на своята теория за социалните системи. Той въвежда концепцията за четирите основни функции на социалната система (AGIL модел), които индустриалните политики трябва да отчитат:

- Адаптация (Adaptation) – икономическата система трябва да се адаптира към променящите се условия, като индустриалните политики играят роля в регулирането на икономическия растеж.
- Целеполагане (Goal Attainment) – държавните индустриални стратегии трябва да задават ясни цели, свързани със социално-икономическото развитие.

- Интеграция (Integration) – индустриалните политики трябва да осигуряват социална кохезия чрез регулации, които предотвратяват социални конфликти и икономическо неравенство.
- Легитимация (Latency/Pattern Maintenance) – поддържане на културните и социалните ценности, което изисква индустриални политики, насърчаващи устойчивост и социална кохезия.

Функционалистският подход предлага полезна рамка за разбиране на социалните въздействия на индустриалните политики, като подчертава връзката между икономическото развитие и социалната стабилност. Теорията на Дюркем за социалната солидарност и системният анализ на Парсънс показват, че индустриалните политики не трябва да се ограничават до икономически ефекти, а да се оценяват спрямо тяхната роля в поддържането на социалната кохезия, равенството и интеграцията. В този контекст, при формулирането и оценката на индустриалните стратегии е необходимо да се прилагат социологически анализи, които да гарантират, че икономическият растеж е съпроводен с устойчиво и справедливо социално развитие.

Концепцията за устойчиво развитие

Тази концепция е актуалната в момента световна рамка за развитие на икономиката и в частност на индустрията. Докладът на Световната комисия по околна среда и развитие към ООН (WCED), озаглавен „Нашето общо бъдеще“¹, въвежда концепцията за устойчивото развитие като модел за балансирано социално-икономическо развитие, който не изчерпва природните ресурси за бъдещите поколения. Според този подход икономическият растеж, социалната справедливост и опазването на околната среда не са противоречащи си цели, а взаимосвързани елементи на дългосрочното развитие. На практика, всички съвременни политики за развитие на ЕС изискват задължително спазване на принципите на устойчиво развитие на всички нива на създаването и изпълнението им.

Основни автори и концепции, история и развитие на ОСВ

ОСВ е интердисциплинарна област, която се фокусира върху анализа на социалните последици от реализацията на проекти, политики и програми. Двама от

¹ Report of the World Commission on Environment and Development - Our Common Future 1987 - <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced>

основните автори с важен принос в установяването и развитието на ОСВ са Франк Ванклей и Ханк Бекер.

Франк Ванклей (Frank Vanclay)

Франк Ванклей е сред най-известните и влиятелни теоретици в областта на ОСВ. Неговите изследвания се фокусират върху разработването на концептуални рамки за разбиране и прилагане на оценките. Той е автор на статията "Международни принципи за оценка на социалното въздействие" (2003) („International Principles for Social Impact Assessment“), където излага основните принципи и методологии за практическото приложение на ОСВ. Друг основен негов труд е "Нови насоки в оценката на социалното въздействие: Концептуално и методологично развитие" (2011) („New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances“). В този труд, Ванклей разглежда развитието на методологията и новите подходи в ОСВ. Акцентът е поставен върху разбирането на ОСВ като процес, който продължава през целия жизнен цикъл на проекта. Подчертава се значението на участието на местните общности за постигане на устойчиви резултати от проектните интервенции.

Ханк Бекер (Henk Becker)

Ханк Бекер е един от пионерите на оценката на социалното въздействие в Европа. Той е известен с разработването на методологии, които интегрират социалните аспекти в оценката на въздействието върху околната среда. Бекер подчертава значението на включването на социалните измерения в процесите на планиране и вземане на решения, като се стреми към по-цялостно разбиране на въздействията върху обществото.

Един от основните му трудове е съвместният с Ванклей „Оценка на социалното въздействие: Метод и опит в Европа, Северна Америка и развиващите се страни“ ("Social Impact Assessment: Method and Experience in Europe, North America and the Developing World", 1997). В него се представят методи и практики в оценката на социалното въздействие в различни региони на света. Книгата предоставя цялостен преглед на развитието на ОСВ и интеграцията на социалните аспекти в процесите на планиране.

Дефиниция, ценности, принципи и правила на ОСВ

Концепцията за ОСВ има сравнително кратка история, като първите опити за

такива оценки са правени в началото на 70-те години на миналия век в САЩ във връзка с големи инфраструктурни проекти. Първоначално ОСВ се възприема и практикува като допълваща оценката на въздействие върху околната среда и има ограничено и спорадично приложение.

ОСВ има значително развитие през последните десетилетия, особено в контекста на глобализацията и увеличаването на публичните инвестиции. Проследяването на еволюцията на ОСВ показва свързаността ѝ с развитието на икономиката и гражданското общество, практиките при планирането на публични политики и специфичната правна рамка, както и с развитието на теорията и практиката на социалните оценки. Днес, ОСВ вече не е част от ОВОС, а представлява самостоятелна технология за оценка на социалните въздействия. Една от основните роли на ОСВ е да гарантира, че социалните аспекти на дадена политика или проект са адекватно интегрирани в процеса на програмиране и вземане на решения. Това включва активното участие на местните общности, прозрачност в процеса на оценка и постоянно наблюдение и адаптация на политиките спрямо социалните нужди.

За целите на настоящото изследване се използва следната дефиниция:

ОСВ е процес на анализ, прогнозиране, оценка, отразяване и управление на предвидени и нежелани последици за човешката среда на планирани интервенции (политики, програми, планове, проекти) и всяка социална промяна, предизвикана от тези интервенции, за постигане на по-устойчиво и справедлива биофизична и човешка среда (Becker, Vanclay, 2003:25).

Обхват на ОСВ и видове социални въздействия

Съвременното разбиране за ОСВ е, че тя представлява широка рамка, която включва оценката на всички социални въздействия, включително естетически въздействия (напр. анализ на ландшафта), въздействия върху културното наследство, въздействия върху общността, културни въздействия, демографски въздействия, въздействия върху развитието, икономически и фискални въздействия, равенство на половете, здравни въздействия, местно самоуправление, институционални въздействия, политически въздействия (човешки права, управление, демократизация и т.н.), оценка на бедността, психологически въздействия, проблеми с ресурсите (достъп и собственост върху ресурси), въздействие върху туризма и други обществени въздействия.

Ванклей (Vanclay, 2002: 389) предлага концептуализиране на социалните въздействия, които той определя като промени в следното:

- начин на живот - т.е. как хората живеят, работят, играят и взаимодействат с един друг в своето ежедневие;
- култура - т.е. техните общи вярвания, обичаи, ценности и език и диалект;
- човешката общност - нейната сплотеност, стабилност, характер, услуги и съоръжения;
- политическите системи - степента, в която хората са в състояние да участват в решения, които засягат техния живот, нивото на демократизация;
- околна среда - качеството на въздуха и водата, наличност и качеството на храната, вредни въздействия; санитарните условия, физическа безопасност и достъп и контрол над ресурсите;
- човешкото здраве и благополучие – разбира се съгласно дефиницията на СЗО „състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие, а не само отсъствие на болест или инвалидност“;
- личните и имуществени права - дали хората са икономически засегнати или има нарушения на техните граждански свободи;
- човешките страхове и нагласи - възприятия за безопасност, страхове за бъдещето на общността и очаквания за тяхното бъдеще и бъдещето на децата им.

Тези принципи са част от парадигмата на ОСВ и съответно са имплицитно или експлицитно заложи в изследователската практика.

Технология и видове на оценката на социалните въздействия

Според Бекер и Ванклей (Becker, Vanclay, 2003:31), в технически аспект ОСВ се основава почти изцяло на класическите изследователски методи в социологията. Изследователите в сферата на ОСВ могат да разчитат и на някои сравнително нови инструменти, които допълват възможностите: компютърно базирани качествени методи, социално-икономическо моделиране, географски информационни системи (ГИС) и др..

Доколкото няма универсални технически стандарти за ОСВ, уместно би било да се посочи систематизирано, какво трябва да прави ОСВ:

- идентифицира заинтересовани и засегнати страни;
- улеснява и координира участието на заинтересованите страни;
- документира и анализира местния социален, културен, исторически и икономически контекст, в който ще се развива оценяваната интервенция, за да могат да се интерпретират вероятните ефекти от нея, както и да се направи оценка кумулативните въздействия;
- идентифицира и описва дейностите, които могат да причинят социално въздействие;
- прогнозира вероятните въздействия и кои части от общността биха засегнали;
- допринася за преценка и избор на алтернативи на оценяваната интервенция (в т.ч. и отказ от интервенция);
- препоръчва мерки за смекчаване на негативните въздействия, както и предлага компенсаторни схеми и механизми;
- описва потенциални конфликти между заинтересованите страни и подпомага разрешаването им;
- разработва стратегии за справяне с остатъчни негативни въздействия;
- допринася за развитието на умения и изграждането на капацитет в общността;
- съветва относно прилагането на подходящи институционални и координационни мерки за всички заинтересовани страни;
- подпомага разработването и прилагането на мониторинга и управлението на програми;
- събира базови данни за целите на последващи оценки на въздействие или оценка на самия проект.

В книгата „Оценка на социалното въздействие“ (Нончев А., М. Манчева, Н. Тагаров, 2014) авторите предлагат приложима за целите на дисертационното изследване технология на оценяването на социалните въздействия, която може да се операционализира и представи в следните основни фази:

- Разбиране на проблема, целите и контекста на интервенцията;
- Описание на интервенцията;
- Идентификация на заинтересованите страни;
- Определяне на характера и механизмите на социалните въздействия;
- Събиране на данни;
- Анализ на социалните въздействия;
- Изготвяне на препоръки;
- Планиране на мониторинг и последващи оценки;
- Оценка на ефективността на ОСВ.

Оценка на социалното въздействие и гражданското участие в процеса на разработване и управление на публични политики за индустриално развитие

Принципите, ценностите, технологията и практиките на ОСВ еволюират успоредно с еволюцията на държавното управление и на гражданското общество. Разбирането за демокрация в рамките на концепцията за ОСВ се материализира във възможността на всички засегнати от дадена политика страни да участват свободно и равноправно в дебатите и. За целите на ОСВ и политиките за индустриално развитие, партньорството може се дефинира като

„Възможно най-широки консултации сред всички съответни институции – регионални и местни власти, други компетентни органи, икономически и социални партньори“ (МИИ, 2016, Анекс 2 ОПИК)

Гражданското участие се реализира на практика чрез неправителствени организации на гражданите (НПО), представляващи различни интереси. По-конкретно,

НПО работят активно в няколко основни области:

- Подпомагане на процесите на планиране и реализация на политиките:
- Участие в законодателния процес:
- Информационно осигуряване:
- Подобряване на административния капацитет:
- Мониторинг и контрол на изпълнението на политиките за развитие
- Оценка на резултатите и въздействията на политиките за развитие

Ефективното участие на НПО сектора в процесите на формиране, изпълнение и контрол на политики на различно ниво, се ограничава в известна степен от следните предпоставки:

- липса на консолидиране на НПО сектора и съответно затруднено постигане на общо съгласие за създаването на единно представителство;
- липса на подходящ механизъм за номиниране и подбор на регионалните експерти и избягване на свързаните с това потенциални конфликти;
- оценка и преодоляване на конфликтите на интереси.
- слабата ангажираност и воля за сътрудничество от страна на публичната администрация на национално, регионално и местно ниво.
- сравнително слаб експертен капацитет на голяма част от НПО сектора.
- ниската степен на доверие, което е ключово за ефективното сътрудничество

Макар да се смята за ограничено, сътрудничеството с неправителствения сектор в България не изглежда съществено по-слабо от останалите страни. Главният проблем е степента на организираност на сектора, по-специално за формиране на единни позиции и синхронизиране на интересите във връзка с формиране на политики и тяхното изпълнение и оценка. ОСВ на индустриалните политики е възможност, която до сега не е използвана пълноценно, което в определена степен не позволява да се използват максимално предимствата на партньорството.

3. Трета глава. Методология на дисертационното изследване

В тази глава се разглежда в детайли приложената в дисертационното изследване методология. Задачата на този дисертационен труд, е да се направи последваща ОСВ,

като се регистрират вече реализирани социални въздействия от изпълнението на индустриалните политики, с цел корекции на бъдещи интервенции. Изследването е структурирано в следните няколко етапа:

Идентифициране на заинтересованите страни – изследването е ориентирано към няколко основни групи заинтересовани страни – бенефициенти, експерти, представители на администрацията и на гражданското общество.

Анализ на икономическата среда – включва макро икономически анализ на регионално равнище на избраният за оценката регион, с цел да се постави ОСВ в актуален социално-икономически контекст.

Оценка на реализираните социални въздействия – включва анализ и представяне на въздействията върху конкурентоспособността, човешките ресурси и организациите на гражданското общество и бизнеса .

Възможности за алтернативни решения – включва анализ на практиките при програмирането на бъдещи интервенции и възможностите за използване на ОСВ за оптимално прилагане на политиките за индустриално развитие.

Препоръки за смекчаване на бъдещи негативните въздействия – формулират се препоръки за активно използване на ОСВ за минимизиране на негативните последици в бъдещи политики и интервенции.

ОСВ на публичните индустриални политики задължително минава през аргументиран изследователски избор в следните две направления:

- Кой са социалните ефекти, които се пораждат в следствие на изпълнението на индустриалните политики?
- Кой са основните показатели за тяхното измерване?

Този избор определя модела за измерване на социалните въздействия и операционализира относително абстрактни, неподдаващи се на директно измерване понятия до измерими показатели. Конкретно, ОСВ се фокусира върху следните основни социални ефекти, явяващи се в резултат от реализацията на политиките, заложи в ОПИК 2014-2020:

- въздействие върху конкурентоспособността на МСП в индустрията;
- въздействие върху количеството и качеството на работните места в МСП в индустрията;

- Въздействие върху капацитета на структурите на гражданските организации на бизнеса

Целеви групи:

Бенефициенти – микро малки и средни предприятия, съгласно дефиницията в чл. 3 и 4 на ЗМСП, изпълнявали проекти по ОПИК 2014-2020, Приоритет 2: „Предприемачество и капацитет за растеж на МСП“, Инвестиционен приоритет 2.2 „Капацитет за растеж на МСП“, BG16RFOP002-2.001 и BG16RFOP002-2.040 - две издания на Процедура „Подобряване на производствения капацитет в МСП“.

Териториален обхват:

За целите на анализа и за по-доброто му фокусиране е избран един от най-бързо развиващите се индустриални райони в България – Южен централен район за планиране (ЮЦР) с център гр. Пловдив.

Методика на регистрацията:

Избраната методика за регистрация на първичната информация е онлайн анкета с представители на МСП, бенефициенти по избраните процедури и дълбочинно интервю с експерти в сферата на създаване и реализация на политики за индустриално развитие.

Технологията за достъп до целевите групи е директен контакт с бенефициенти по избраните за анализ процедури по ОПИК. Чрез този метод ще бъде получена и анализирана информация за аспекти като: оценката на тази група по отношение на дизайна, адекватността и навременността на конкретните схеми за безвъзмездна помощ, ефект за предприятието, влиянието на политиките върху бизнес средата, различните фактори на производството, конкуренцията, очакванията им за съдържанието на бъдещи политики, тежестта на административните процедури и др..

Теренен инструментариум:

Дизайнът на инструментите за набиране на първична информация е съобразен с избраните методики на регистрация на данните, както и с характеристиките на групите: оптимален брой въпроси, в по-голямата си част от затворен и полу отворен тип. Анкетите са анонимни и не изискват попълването на лични данни на респондента (имена и телефонен номер, имейл адрес и др.), но за целите на оценката в събраните данни са включени демографски характеристики на респондента и предприятието. За набирането на качествена информация е разработен сценарий за интервю с експерти. Сценарият е съобразен и отразява основните теми, свързани с политиките за развитие на индустрията

и тяхното социално въздействие.

Методика на извадката:

Доколкото изследването включва количествен и качествен методи за набиране на информация, както и поради невъзможността с наличния ресурс да бъде проведено представително изследване, за количественото изследване ще бъде използвана онлайн анкета на принципа на отзовалите се бенефициенти, участвали в предвидената за оценка процедура за безвъзмездна финансова помощ. Качественото изследване ще се реализира чрез дълбочинни интервюта с експерти в сферата на индустриалните политики.

Полева работа: Набирането на първичната информация ще бъде извършено чрез онлайн анкета през удобна за респондентите платформа. Изготвен е списък с контакти на бенефициенти, участвали в предвидената за оценка процедура за безвъзмездна финансова помощ и всички са поканени за участие в анкетата. Интервюта с експерти ще бъдат проведени лично или чрез видео връзка, като ще се направи звукозапис.

Обработка и анализ на данните:

След приключване на теренната работа ще бъдат извършени логически оглед и верификация на събраните данни от анкетата, а обработката им ще се осъществи чрез прилагане на подходящи методи за анализ. Анализът на предвидените дълбочинни интервюта ще бъде приложен методът „анализ на съдържанието“.

4. Четвърта глава "Анализ и оценка на социалното въздействие на финансираните от ОПИК индустриални политики"

В тази глава е представен анализът на събраните данни от проучване на документи и от проведените количествено и качествено проучване, насочено към оценка на социалното въздействие на българските индустриални политики. Основната цел е да се идентифицират ключовите области, в които разглежданата програма и съдържащите се в нея конкретни мерки оказват ефект върху различни групи от населението, както и да се очертаят основните механизми, чрез които това въздействие се реализира. Анализът съдържа три части:

- Социално икономическо развитие на Южен централен регион за планиране
- Оценка на социалното въздействие на публичните индустриални политики

- анализ на данни от количествено проучване
- Оценка на социалното въздействие на публичните индустриални политики
 - анализ на информация от качествено проучване

Социално икономическо развитие на Южен централен регион за планиране (НСИ, 2023)

Анализът представя в детайлен вид основните резултати и изводи от данните за социално-икономическото развитие на Южен централен регион (ЮЦР) в контекста на оценката на социалното въздействие на публичните индустриални политики. Първата част от анализа се фокусира върху териториалната специфика на региона, неговата икономическа структура, демографски процеси, пазар на труда, социална инфраструктура и приложението на стратегически политики за развитие в периода 2021–2027 г.

ЮЦР включва областите Пловдив, Пазарджик, Смолян, Кърджали и Хасково. Регионът заема стратегическа позиция в страната, като комбинира развит индустриален център с периферни, слабо развити райони. Тази териториална хетерогенност създава предпоставки за асиметрично социално и икономическо развитие, което е в основата на нуждата от интегриран и насочен анализ на социалните въздействия от политиките.

Икономиката на ЮЦР е една от най-силните в страната след Югозападния регион. Регионът генерира 14,1% от БВП на страната. Пловдив създава 58% от регионалния БВП, което води до значителни вътрешнорегионални икономически различия. В по-слабо развитите области, като Смолян и Кърджали, икономическата активност е ограничена.

Заетостта в ЮЦР е 69,4%, като най-високи нива се регистрират в Пловдив и Смолян. Безработицата е сред най-ниските в страната – 2,9% през 2022 г..

Социалната инфраструктура е концентрирана основно в Пловдив. В Кърджали и Смолян достъпът до здравни и образователни услуги е значително ограничен. Неравномерното разпределение на ресурси и услуги води до социална фрагментация и задълбочаване на регионалните различия в качеството на живот.

ЮЦР притежава значителен икономически потенциал, подкрепен от силна индустриална база и благоприятна географска позиция. Въпреки това, регионът е изправен пред предизвикателства, свързани с териториалните и социалните неравенства. Успешното прилагане на индустриални политики изисква засилена координация между секторните стратегии, по-голяма ангажираност на местните общности и активно участие

на неправителствения сектор в планирането и оценката на политиките.

***Оценка на социалното въздействие на публичните индустриални политики
– анализ на данни от количествено проучване***

Теренната работа беше реализирана в периода май-юни 2024г. чрез пряка онлайн анкета, през платформата Google Forms. Популяризирането на анкетата беше подпомогнато от три неправителствени организации – Българска асоциация на управленските консултанти, Българска търговско-промишлена палата и Браншова камара на машиностроителите гр. Пловдив. Бяха събрани 83 попълнени анкетни карти. Сравнително малкият брой на получените отговори, не позволява да се използват адекватно статистически методи за извеждане на връзки и зависимости и многомерни разпределения. Данните са представени като едномерни разпределения в относителни дялове и имат основно илюстративна стойност. Въпреки това, позволяват да се формулират някои основни характеристики на индустрията и въздействието на политиките за нейното развитие.

- Повече от половината респонденти развиват своята дейност в област Пловдив, което кореспондира и с факта, че областта е регионален икономически лидер.
- Изследваните предприятия могат да бъдат определени като активни на пазара и в добро финансово състояние, тъй като са преминали през обективна финансово-икономическа оценка и са реализирали инвестиционните си проекти.
- От всички анкетирани производители, с най-голям дял са предприятията в сектор Машиностроене (32,5%), следвани от производителите на метални изделия (16,9%), производители на пластмасови изделия, мебели и химически продукти.
- Най-висок е дялът на респондентите, определили като положително, въздействието на интервенцията върху обема на производството и производителността на труда в предприятието (88%). Висок е дялът и на определилите като високо въздействието върху автоматизацията на производството, инвестициите и оптимизацията на производствените разходи. Въвеждането в производство на ново, високотехнологично производствено оборудване, позволява да се изработи конкурентен като цена и качество продукт, който да отговаря на търсенето, респ. да се увеличат продажбите, печалбата и като цяло икономическата ефективност на предприятието.

- Респондентите отчитат висока степен на положително въздействие върху факторите за устойчиво развитие. Съвременните производствени мощности намаляват значително енергийната интензивност на производството и респ. въглеродния му отпечатък. По-прецизното производство с използване на цифрови технологични решения позволява по-пълноценното използване и на суровините за производство. Намалява се брака и производствените отпадъци благодарение на по-качественото проектиране на продуктите, усъвършенствания контрол на процеса на производство, намаляване на грешките, свързан с човешкия фактор и др..
- Малко над половината респонденти определят въздействието върху разходите за НИРД като положително. Няколко са основните фактори, които пречат на създаването на иновативни решения, респ. на разходите за НИРД в индустрията: Трудности с финансирането; Предприемачите в индустрията са ориентирани по-скоро върху инвестиции в краткосрочни проекти с бърза възвръщаемост, вместо в дългосрочни научни разработки; Липса на традиции и мащаб за разработка на иновации, Висок риск и дълга възвръщаемост.
- Въпреки високите оценки за въздействие на проектите по отношение на приходите от продажби, печалбата и активите, анализирани по-горе, общата оценка на въздействието върху устойчивостта при кризи показва по-ниски резултати. До известна степен, това се дължи на изискването за съфинансиране на проектите, което в повечето случаи повишава задлъжнялостта на компаниите, което при криза може да доведе до проблеми с изплащането на кредитите. Същевременно, тази оценка показва и несигурността на мениджърите в планирането в нестабилната в последните години среда, която не позволява адекватно прогнозиране на приходите.
- На следващата графика е показано разпределението на мнението на респондентите по отношение на ефекта от изпълнените от тях проекти върху различните аспекти на работните места.

Източник: Собствена разработка

- В индустриалния сектор, където работата често е физически натоварваща и свързана със специфични рискове, социални придобивки като допълнително здравно осигуряване, ваучери за храни, транспорт до и от работното място, гъвкаво работно време, възможности за спортуване и др., повишават ангажираността и лоялността на работниците, намаляват текучеството и повишават конкурентоспособността на предприятията. Повишаването на социалните придобивки в индустриалните МСП в България зависи от комбинация от икономически, законови, пазарни и вътрешнофирмени фактори. Компаниите, които инвестират в допълнителни стимули за служителите си, постигат по-висока конкурентоспособност, по-ниско текучество и по-силен имидж като работодатели. В динамичната индустриална среда именно социалните придобивки могат да бъдат ключов инструмент за изграждане на стабилен и мотивиран екип. На следващата графика е показано разпределението на мнението на респондентите по отношение на ефекта от изпълнените от тях проекти върху някои от основните видове социални придобивки за работниците в предприятията.

Източник: Собствена разработка

Бизнес организациите играят важна роля в индустриалното развитие на България. Те представляват интересите на своите членове, участват в процесите на вземане на решения и допринасят за ефективността на политиките за икономически растеж и конкурентоспособност. Освен прякото им въздействие върху икономическото развитие и конкурентоспособността на индустрията, те имат и значително индиректно социално въздействие, което засяга заетостта, условията на труд, социалните придобивки и качеството на живот на работещите. В рамките на проведеното анкетно проучване, от общо 83 респонденти, 44 (53%) са отговорили, че техните компании членуват в организации на бизнеса. Въпреки липсата на представителност, фактът, че са анкетирани активни предприятия в един от най-динамичните индустриални райони на България показва, че почти половината предприятия не оценяват ползите от членство в организации на бизнеса.

Таблица 1

Аспект	Доволни	Недоволни
Редовно допитване за формулиране на приоритети	79,5%	20,5%
Информация и консултации по програми за финансиране	100,0%	0,0%
Защита на интереси пред държавата	70,5%	29,5%
Правна подкрепа с данъчни и потребителски регулации	54,5%	45,5%

Правна подкрепа с трудови регулации	54,5%	45,5%
Консултации и обучения за мениджмънта	79,5%	20,5%
Консултации и обучения за финансово управление, маркетинг, планиране	54,5%	45,5%
Информационни услуги	75,0%	25,0%
Осигуряване на партньорства	70,5%	29,5%

Източник: Собствена разработка

Възприятието на бизнеса относно връзката между конкурентоспособността и социалните ефекти от политиките за индустриално развитие може да се обобщи в няколко насоки:

- Всички анкетираните подкрепят тезата, че развитието на конкурентоспособността на индустрията води до икономическо благосъстояние и повишаване на качеството на живот на работещите.
- Почти всички анкетирани вярват, че индустриалното развитие стимулира инвестициите в образование и професионално обучение.
- Всички подкрепят идеята, че политиките за индустриално развитие трябва да създават възможности за социално включване на уязвими групи (жени, младежи, хора с увреждания).
- Над половината от анкетираните смятат, че индустриалните политики трябва да вземат предвид екологичните аспекти (намаляване на въглеродните емисии, ресурсна ефективност и т.н.).

Съществува потенциален конфликт между конкурентоспособността и социалните измерения на политиките за индустриално развитие. Малко над 90% от анкетираните смятат, че прекомерният социален фокус на индустриалните политики може да бъде твърде скъп и с несигурен резултат, а 71% смятат, че екологичните регулации представляват заплаха за конкурентоспособността, въпреки че същият процент вярва, че „зелената икономика“ е възможност за модернизация. Тези резултати разкриват структурно напрежение между икономическата ефективност и социалната отговорност, залегнали в доклада за устойчиво развитие (WCED, 1987). Въпреки че устойчивото развитие предполага интегриране на икономически, социални и екологични цели, бизнесът често възприема регулациите като допълнителна тежест.

Основните резултати от анализа на въздействието на индустриалните политики

върху конкурентоспособността на предприятията показват, че най-голям дял от респондентите отчитат положително въздействие върху обема на производството и производителността на труда (над 90%), автоматизацията на производството и инвестициите в нови технологии. Над 50% отчитат ръст в износа, но този показател остава по-нисък спрямо другите фактори на конкурентоспособността. Тези данни подчертават ролята на държавната подкрепа за индустриалното развитие. Въвеждането на нови технологии чрез безвъзмездни инвестиции води до повишена ефективност, но не гарантира автоматично по-висок износ, тъй като този процес зависи от допълнителни фактори като маркетингова стратегия, мениджърски капацитет и достъп до пазари.

Въздействието върху иновациите и устойчивото развитие са с висока положителна оценка на техния ефект върху енергийната и ресурсната ефективност, които са сред основните цели на изследваните политики. Относително ниско е положителното въздействие върху разходите за НИРД. Ниското ниво на инвестиции в НИРД е типичен проблем за индустрията в страни с по-ниска добавена стойност на производството като България. Тази слабост може да бъде преодоляна чрез по-активно сътрудничество между индустрията, университетите и държавните агенции.

При въздействието върху човешките ресурси и социалните придобивки намаляването на дела на ръчния труд и подобряването на условията на труд са сред най-високо оценените ефекти. По-ниско въздействие се регистрира върху работните заплати, като основните проблеми за това са външни макроикономически фактори и ниски нива на производителност. Изследваните политики имат относително слаб ефект върху социалните придобивки, като водещи остават гъвкавото работно време, осигуряването на транспорт и ваучерите за храна. Очевидно, инвестициите в технологично развитие могат да доведат до подобрене на условията на труд, но не винаги водят до автоматичен ръст на заплатите. Това потвърждава необходимостта от по-целенасочени политики за осигуряване на връзка между технологичния напредък и възнаграждението на работещите.

Оценка на социалното въздействие на публичните индустриални политики – анализ на информация от качествено проучване.

В рамките на настоящото изследване бяха проведени пет дълбочинни интервюта с продължителност 30-90 минути. Участниците бяха подбрани така, че да представляват различни гледни точки и опит в администрацията и в индустриалния сектор. Бяха

интервюирани експерти, представители на основните участници в процеса на създаване, изпълнение, наблюдение, контрол и оценка на публичните индустриални политики в България. На поканата за интервю се отзоваха представител на синдикатите, представител на администрацията, отговорен за управлението на европейски програми, регионален координатор на управляващ орган на ОПИК, представител на работодателска организация и консултант в сферата на подготовката и управлението на индустриални проекти. Интервютата обхващаха теми за въздействието върху заетостта, условията на труд, социалното неравенство и партньорството.

Анализът на интервютата следва тематичен подход, базиран на въпросите от сценария, които са групирани в три основни категории:

- Политики за индустриално развитие и тяхната ефективност, обхващаща теми като: текущо състояние на индустрията в България, адекватност и ефективност на индустриалните политики, технологична модернизация, иновации и устойчиво развитие;
- Социални ефекти на индустриалните политики, обхващащи теми като: заетост, качество на работните места, условията на труд, квалификация и обучение на кадри;
- Партньорство и гражданско участие в индустриалните политики, обхващащи теми като: ролята на различните заинтересовани страни (държава, бизнес, синдикати, НПО, научни организации), гражданското участие в процеса на разработка и изпълнение на политики, баланс на интересите между социалните и икономическите приоритети.

Анализ на индустриалното развитие на България

Обединяващата теза при интервюираните е, че се наблюдава положително, динамично развитие на индустрията в България, което е в резултат на все по-дълбоката ѝ интеграция на европейските пазари. Очертава се ясна позиция на интервюираните експерти по отношение на слабите възможности за адаптация на политиките към бързо променящата се среда. Единно е мнението, че индустриите в България не са такива, каквито бяха преди 15 години, което не се отразява върху политиките за развитие. Това се дължи от една страна на твърде бавните административни процеси, тежките процедури за кандидатстване, липсата на адекватни данни и система за вземане на своевременни оперативни решения, слаб аналитичен капацитет и стратегически подход при планирането на политики в администрацията. Възприемат се готови, не адаптирани към средата модели на мерки и оперативни практики, които в последствие показват дефекти. Има и сериозни дефицити в стратегическото планиране – залагат се амбициозни

цели за структурни промени, но планираните за постигането и инструменти не са подходящи. Технологичната модернизация, дори мотивирана с ресурсна и енергийна ефективност, не води до необходимата структурна промяна. Дори присъстващото в политиките тематично фокусиране върху подкрепа за иновации, не променя картината. Необходимо е секторно ориентиране на оскъдните ресурси. Всички участници в интервютата акцентират върху по-доброто фокусиране на мерките в посока към стимулиране на динамични, наукоемки индустрии с потенциал за развитие и висока добавена стойност.

Основни изводи:

- Индустрията демонстрира динамика и интеграция в европейските пазари, но остава зависима от конюнктурни промени.
- Липсва стабилен контрол и оценка на политиките за индустриално развитие; социалните аспекти на приватизацията не са контролирани.
- Административният капацитет е ограничен, със загуба на институционална памет вследствие на реструктурирането на ведомства.
- Регионалните власти не могат да задържат експертен капацитет, задълбочавайки междурегионалните различия.
- Политиките за развитие не са адаптивни към бързи промени в бизнес средата (COVID-19, войната в Украйна).
- Съществува несъответствие между стратегическите цели и оперативните мерки, като технологичната модернизация често не води до структурна промяна.
- Наблюдава се необходимост от секторно ориентиране на ресурсите към наукоемки и иновативни производства.

Социални аспекти на индустриалните политики

Социалните аспекти на политиките за индустриално развитие и в частност, политиките за конкурентоспособност, според мнението на всички интервюирани, не са търсен ефект и не са заложени като цели. Съответно, няма заложени индикатори за измерването им. Въпреки очевидните връзки между социалните и икономическите аспекти на развитието

на индустрията, интеграцията и координацията на ниво политики, респ. на ниво мерки е проблематично.

Основни изводи:

- Социалните цели не са заложиени експлицитно, липсват индикатори за социално въздействие.
- Автоматизацията води до намаление на работните места, но подобрява тяхното качество, безопасност и заплащане.
- Политиките в сегашния им вид, не осигуряват устойчивост на социалните предприятия и проекти.
- Липсва координация между политиките за индустриално развитие и тези за човешки ресурси.
- Междурегионалните различия се задълбочават – инвестициите се концентрират в развитите индустриални центрове (София, Пловдив, Варна, Бургас), докато по-слабо развитите региони изостават.
- Индустриалните политики имат индиректно положително въздействие върху качеството на живот чрез подобряване на работната среда, квалификацията и икономическото развитие на регионите.
- Инвестициите в екологично чисти технологии все още имат ограничен ефект.
- С развитието на индустрията, при работодателите се появява възможност да отделят ресурси за социални придобивки за работещите.
- Има положително въздействие върху качеството на живот, което е резултат от подобри условия на труд, по-добро заплащане и стимули за квалификация. Индиректно, икономическото развитие на регионите води до подобряване при социалните услуги, здравеопазването, образованието и сигурността.

Граждански аспекти на индустриалните политики (партньорство)

Развитието на индустриалните политики не е единствено резултат от държавни решения и икономически стратегии, а е сложен процес, който включва множество заинтересовани страни – бизнес, институции, синдикати, академична общност, гражданско общество. Партньорството между тези групи играе съществена роля за

формирането и прилагането на ефективни индустриални политики. Всички интервюирани експерти имат пряко отношение към гражданското участие в процеса на създаване и реализация на политики за индустриално развитие. Всеки от тях е участвал в различна роля (администрация, консултанти, НПО, синдикати, работодателски организации) в процеса на програмиране и изпълнение на ОПИК и мненията покриват практически всички аспекти на партньорството.

Основни изводи:

- Синдикатите имат ограничено влияние, страдат от спад в авторитета си и слаба адаптация към новите икономически реалности.
- Работодателските организации защитават разнопосочни интереси, което води до разпиляване на ресурсите и отслабване на стратегическия фокус.
- Академичните институции участват слабо, поради липса на интеграция между наука и бизнес и недофинансиране на приложните изследвания.
- Гражданското участие е ограничено от недостатъчен капацитет и липса на ефективни механизми за комуникация и сътрудничество.
- Централната администрация доминира процеса на вземане на решения, което, макар и да осигурява функционалност, намалява представителността и консенсуса.
- Освен повишаване на експертния капацитет е необходим е фокус върху развитие на "меки умения" – комуникация, преговори, доверие и координация между партньорите.

Заключителни изводи от качествено изследване

- Индустриалните политики трябва да станат по-гъвкави, адаптивни и насочени към конкретни секторни нужди, т.е. да се отчита влиянието на политиките върху средата на микро и мезо ниво.
- Необходимо е включване на социални индикатори за оценка на въздействието и по-добра синхронизация между индустриалните и социалните политики.
- Трябва да се стимулира иновационната и развойна дейност като основен двигател на растежа.

- Регионалната политика трябва да се подобри чрез целенасочени инвестиции и инфраструктурни проекти в изоставащите райони.
- Ефективността на партньорството зависи от повишаването на капацитета на всички заинтересовани страни и изграждането на доверие и сътрудничество между тях.

5. Изводи и препоръки от изследването

Изводи относно стратегическото програмиране на индустриалните политики

Резултатите от изследването потвърждават хипотезата, че публичните индустриални политики в България се програмират и реализират в значителна степен „отгоре-надолу“ при ограничено участие на заинтересованите страни.

Стратегическата рамка на ОПИК е добре структурирана от гледна точка на икономически цели, но липсва ясно дефиниран социален компонент, както в съдържанието на интервенциите, така и в системата от индикатори.

Изследването установява сериозен дефицит на институционален капацитет за прилагане на ОСВ, както от страна на администрацията, така и от страна на независими анализатори. Липсва систематизирана методология и индикатори за социално въздействие а съществуващите практики са насочени предимно върху финансово-техническото изпълнение. Това води до ограничена възможност за адаптиране и подобрене на политиките в реално време, както и до повтаряне на слабости от предишни програмни периоди. Липсата на оценка на социалното въздействие ограничават доверието в ефективността на публичните интервенции.

Накратко, основните изводи са:

- въпреки сравнително доброто усвояване на средствата по програмата, социалните ефекти са ограничени на локално ниво;
- анализът на избраната интервенция „Подобряване на производствения капацитет на МСП“ показва наличие на позитивни ефекти върху производителността и заетостта, но слаба устойчивост и ограничено въздействие върху социалната структура на общностите;

- принципът на партньорство се прилага формално, като реалното участие на заинтересованите страни е затруднено поради липсата на капацитет;
- административната култура в системата на публичните индустриални политики все още не е ориентирана към измерване на социалното въздействие, липсват стандартизирани методологии за ОСВ, както и капацитет за тяхното прилагане;
- липсва дългосрочна визия за индустриална политика, обвързана със социални цели. Индустриалната политика в България се реализира основно чрез оперативни програми, ориентирани към усвояване на бюджет, а не към устойчиво социално-икономическо развитие. Социалните аспекти (като заетост, демография, качество на трудовия живот) са слабо застъпени на стратегическо и оперативно ниво;
- оценката на социалното въздействие не е интегрирана в програмния цикъл. ОСВ не се разглежда като неразделна част от управлението на публичните политики. Липсва нормативна рамка и практически инструментариум за прилагането ѝ, особено що се отнася до индустриалните политики;
- планирането е централизирано и административно доминирано. Дефицитът на регионализирани политики, съобразени с териториални специфики, води до ниска ефективност на интервенциите в по-слабо развити райони.

Дисертационното изследване регистрира системна нужда от концептуално и институционално укрепване на процеса на стратегическо и оперативное управление на индустриалните политики в България. Оценката на социалното въздействие трябва да се разглежда не като допълнение, а като неразделна част от процеса на формиране, изпълнение оценка и адаптиране на публичната политика.

Изводи относно оперативното изпълнение и ефективността на интервенциите

Анализът на избраната интервенция „Подобряване на производствения капацитет в МСП“, в двете ѝ издания през 2016 и 2020 г., разкрива висока степен на интерес и ангажираност от страна на бизнеса, висока степен на усвояемост и сравнително добра степен на изпълнение. Въпреки това, социалните резултати от изпълнението на тези интервенции са по-скоро страничен ефект, отколкото целенасочено търсено въздействие. Подкрепените предприятия отчитат положителни резултати, свързани с подобрена производителност, известен ръст на заетостта и внедряване на нови технологии. От друга страна, се наблюдава ниска устойчивост на създадените работни места и ограничено разпространение на ползите извън рамките на конкретното предприятие, т.е. слаб

мултиплициращ ефект върху местните общности и икономика. Изследването потвърждава, че интервенциите имат отчетливо локално въздействие, особено в общини с висока икономическа активност и налична индустриална база. В тези райони се наблюдава по-добра реализация на проектите, по-висока степен на задържане на работна ръка и по-видими социални ефекти. В същото време, регионите с ниска икономическа активност остават слабо засегнати, което задълбочава съществуващите икономически и социални дисбаланси между тях. Това показва липса на териториална насоченост в дизайна на програмата.

Основните изводи в това направление са следните:

- Процедурите за безвъзмездна помощ се възприемат като технически и финансови инструменти за усвояване на бюджети, а не като носители на политики. Това води до „размиване“ на целите и недостатъчно ориентиране към постигане на конкретни социални резултати.
- Профилът на бенефициентите не се отчита адекватно на целите на политиката. Въпреки че ОПИК би следвало да е насочена към предприятия в по-слабо развити региони, значителна част от средствата отиват при предприятия с по-висок капацитет за кандидатстване, често съсредоточени в икономически активни райони. Това е резултат от заложените критерии за допустимост и оценка, които дават предимство на по-добре поставените икономически и пазарно предприятия.
- Измеримостта на ефективността на мерките е ограничена до стандартните предварителна, междинна и последваща оценки на програмата. Липсата на адекватна система за оценка по време на изпълнението не позволява корекции на политиката в реално време.

Изводи относно социалните ефекти от индустриалната политика

Един от ключовите изводи, е наличието на концептуален парадокс в достъпа до публично финансиране. Анализът на профила на бенефициентите показва, че преобладаващата част от подкрепените предприятия са от икономически по-развитите региони и с по-висок административен и експертен капацитет. Това създава предпоставки за насочване и акумулиране на ресурси в и без това конкурентоспособни зони, оставяйки по-слабите икономически територии извън обхвата на програмата. Тази ситуация води до възпроизвеждане и задълбочаване на териториалните и социалните неравенства, което е в противоречие с основния принцип на европейската кохезионна политика.

Въпреки че програмата не е пряко насочена към пазара на труда, нейното изпълнение води до въздействие върху качеството на човешкия капитал, особено в предприятията, въвели нови технологии. Там се наблюдава нужда от повишаване на квалификацията, адаптиране към работа в цифрова среда и въвеждане на нови организационни практики. Същевременно, липсата на компоненти за обучение, преквалификация или структурирана кадрова политика в рамките на проектите, ограничава възможността за постигане на устойчиви резултати в тази посока. Предприятията действат спрямо икономическата целесъобразност, но без стратегическа визия за човешкия ресурс в средно и дългосрочен план.

Интервенциите, които се ориентирани към иновативни решения, не разглеждат иновациите като средство за социална трансформация. Под „иновация“ в контекста на ОПИК се разбира единствено технологично или продуктово обновление, но липсват социални иновации, т.е. такива, които променят взаимоотношенията между труд, общност и производство. В този смисъл, програмата създава технологични ефекти, но не използва потенциала на иновациите да създават социална добавена стойност, например чрез подобряване на условията на труд, включване на уязвими групи или устойчиви бизнес модели.

Административната култура в България все още не е ориентирана към резултатност, а към спазване на процедури и формално изпълнение. Това ограничава възможностите за реална оценка на въздействието, както и за гъвкава адаптация при възникване на нови социални и икономически условия (напр. пандемия, енергийна криза и др.).

По долу са изброени накратко и основните изводи в това направление:

- Социалните въздействия, които ОПИК поражда са непланиран резултат. В повечето случаи ефекти, като разкриване на нови работни места, подобряване на условията на труд или повишаване на квалификацията се появяват като допълнителни, а не като целенасочени резултат от интервенциите.

- Констатираните на стратегическо ниво дефицити в регионалното планиране се потвърждават от изследването. Има съществени регионални диспропорции в разпределението на ефектите. По-силните индустриални региони, като Южен централен и Югозападен район, акумулират значителна част от ресурсите и ползите, докато северните и периферни райони остават слабо развити.

- Устойчивостта на постигнатите социални резултати е под въпрос. Много от подкрепените предприятия изпитват затруднения да запазят позициите си и респ.

социалните ефекти, след приключване на проекта, особено при периоди на икономическа нестабилност и кризи.

Препоръки

Конкретните препоръки от анализа, във връзка с прилагането на ОСВ в политиките за индустриално развитие, са структурирани в три подгрупи: стратегически, оперативни и методологически.

Стратегически препоръки

- Институционализиране на ОСВ като задължителен компонент при стратегическото програмиране на индустриалните политики. Това предполага регламентиране на ОСВ в бъдещия Закон за стратегическо планиране или чрез изменения в Закона за управление на средствата от европейските фондове, както и в други нормативни актове от правната рамка на процеса.
- Създаване на интегрирана национална визия за индустриалното развитие, в която да бъдат ясно артикулирани не само икономическите, но и социалните цели – като заетост, социално включване и регионално сближаване.
- Въвеждане на социални индикатори на етапа на програмирането, в т.ч. индикатори за социална устойчивост, заетост, качество на работните места, участие на уязвими групи и социални иновации. Индикаторите трябва да се проследяват на ниво мярка, операция и програма. Този подход предполага и преосмисляне на заложените „демаркационни линии“ в програмите и нов подход за интегриране и синхронизация на интервенциите, финансирани от различни фондове (в случая социалния и кохезионния фонд).
- Акцентиране върху териториалното измерение на политиките, чрез децентрализиране на планирането и въвеждане на регионални приоритети, съобразени с нуждите на местната икономика и социална структура.
- Изграждане на визия за публична политика, ориентирана към въздействие, а не само към усвояване. Това включва преформулиране на ролята на управляващите органи, които от администратори да преминат към активни стратегически координатори със собствен аналитичен капацитет.

Оперативни препоръки

- Подобряване на методологията за избор на проекти чрез въвеждане на измерими критерии за социална ползност и устойчивост, например: брой създадени работни места, устойчивост на заетостта, дял на наети от уязвими групи, вътрешнофирмено обучение, регионален, екологичен и социален отпечатък.
- Подкрепа за проекти с интегриран подход, които комбинират технологични иновации с обучение на персонал, дигитална трансформация и социално въздействие.
- Разширяване на консултативните процеси при подготовката на нови интервенции, с фокус върху участието на МСП, местни власти, НПО и професионални асоциации.
- Развитие на капацитета на администрацията и партньорите за социален анализ, включително чрез обучение, въвеждане на вътрешни експертни звена и насърчаване на междуинституционално сътрудничество.
- Фокусиране върху устойчиви резултати чрез приоритетно финансиране на проекти, които имат доказуем дългосрочен ефект върху социалната и икономическата среда.

Методологически препоръки, свързани с ОСВ

- Разработване на унифицирана методика за ОСВ, съобразена със спецификата на индустриалните политики, която да включва: типология на социалните ефекти, индикатори, методи за събиране и анализ на данни, изисквания към оценителите.
- Интегриране на ОСВ във всички фази на проектния цикъл – от идентифициране на нуждите и целеполагане до междинна и последваща оценка.
- Институционализиране на звена за ОСВ в управляващите органи, които да имат функцията да координират, възлагат и анализират социалното въздействие, както на програмен, така и на оперативен етап.
- Интегриране на оценката на въздействието в системите за мониторинг, като бъдещите програми задължително включват показатели за социално въздействие във всички фази на политическия цикъл – от планиране, през изпълнение, до последваща оценка.
- Създаване на практика за публичност на ОСВ с цел повишаване прозрачността, достъпността на резултатите и възможностите за участие на обществото в процеса на

оценка и вземане на решения.

- Стимулиране на академичната и изследователска общност да работи съвместно с администрацията и бизнеса за изграждане на капацитет за ОСВ чрез общи проекти, анализи, обучения и експертни групи.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване постигна поставената основна цел да бъде оценено социалното въздействие на публичните индустриални политики в България с фокус върху интервенциите към МСП в индустриалния сектор. Изследването показва, че въпреки заложените и постигнатите цели за икономическо укрепване на МСП, социалният ефект от тези политики остава неоценен.

Формулираната хипотеза, че липсата на институционализирана система за оценка на социалното въздействие води до дефицити в устойчивостта и ефективността на индустриалната политика, беше потвърдена, както чрез теоретичен анализ, така и чрез емпирична оценка.

В хода на дисертационното изследване бяха адресирани следните въпроси:

Какви са социалните ефекти от индустриалната политика в България?

Ефектите са частични и локализирани и най-вече свързани с временна заетост, ограничена модернизация и повишаване на капацитета на конкретни предприятия.

Каква е степента на устойчивост и териториално разпределение на въздействието?

Устойчивостта е под въпрос в дългосрочен план, а териториалното въздействие е небалансирано и в полза на икономически по-активните региони.

Съществува ли институционален капацитет за провеждане на оценка на социалното въздействие?

На този етап такъв капацитет липсва. Няма нормативна рамка, вътрешен експертен капацитет и единна методология за осъществяване на ОСВ.

Какви възможности има за надграждане и институционализиране на ОСВ в бъдещи програмни периоди?

Съществуват значителни възможности, особено ако се приложат подходи от други страни в ЕС, изградят се партньорства с научната общност и се реформират критериите за планиране и оценка на програмите и проектите.

Практическото приложение на резултатите от изследването може да бъде осъществено чрез пряка интеграция на препоръчаните подходи в нормативните актове, програмните документи и административните практики, свързани с индустриалните политики.

Социалното въздействие на индустриалните политики е критичен фактор за тяхната легитимност, ефективност и устойчивост. Настоящото изследване показва, че в българския контекст това измерение остава слабо адресирано, въпреки че носи значителен потенциал за подобрене на политиките. Преходът от ориентация към усвояване на средства към постигане на устойчиви социално-икономически въздействия изисква не просто технически промени, а трансформация в културата на публичното управление. За тази трансформация е необходимо системни политически, експертни, институционални и граждански усилия.

Научни и приложни приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд представлява оригинално изследване в областта на социалното въздействие на публичните индустриални политики, насочени към микро-, малки и средни предприятия (МСП) в България. Приносите на изследването могат да бъдат обобщени в няколко основни направления – теоретико-методологични, емпирични и приложни.

На първо място, изследването формулира концептуална рамка за оценка на социалното въздействие, която е съобразена със спецификите на българската индустриална политика и може да служи като основа за интегриране на социални аспекти в програмирането, управлението и оценката на публични интервенции. Тази рамка стъпва върху синтез на съвременни теоретични подходи (вкл. разработките на Ванклей, Бекер и европейските институции) и ги адаптира към контекста на българската практика и европейските изисквания за устойчиво развитие и партньорство.

На второ място, дисертацията разработва аналитичен инструментариум за емпирична оценка на социалното въздействие на интервенции, насочени към МСП. Предложената методология включва индикатори, подходи за събиране на данни и анализ, които могат да бъдат надградени и използвани в бъдещи изследвания и оценки, както на национално, така и на регионално ниво.

На трето място, на базата на изследователската работа и интервюта с

представители на управляващи органи, експерти и бенефициенти, са идентифицирани конкретни административни, институционални и политически бариери, които възпрепятстват пълноценното интегриране на социални критерии в програмен и проектен контекст. Това включва недостатъчна координация между отговорните структури, липса на капацитет, както и отсъствие на устойчиви механизми за участие на заинтересованите страни.

На четвърто място, трудът предлага практически ориентирани и структурирани препоръки, които могат да бъдат използвани при подготовката на бъдещи програми и мерки за подкрепа на МСП. Те обхващат аспекти като включване на социални индикатори в оценъчните критерии, укрепване на партньорството с НПО и академичните среди, както и насърчаване на мониторинг, ориентиран към въздействието.

Наред с това, изследването открива възможности за по-нататъшна научна и практическа работа в няколко направления:

- разширяване на оценката на социалното въздействие към други програми и сектори – като Оперативна програма „Човешки ресурси“, Програмата за развитие на селските райони и различни хоризонтални и териториални инициативи с публично финансиране;
- изграждане на универсални и адаптивни системи от индикатори за оценка на социалното въздействие на местно и национално ниво;
- развитие и внедряване на инструменти за проследяване на въздействието, включително дигитални платформи и системи за събиране и анализ на данни;
- провеждане на пилотни оценки в партньорство с управляващи органи и академичната общност, с цел валидиране и усъвършенстване на предложените подходи и индикатори.

Чрез тези приноси дисертационният труд допринася не само към научното познание, но и към усъвършенстването на публичните политики в България в посока по-висока социална ефективност, прозрачност и устойчивост.

Списък на публикациите по темата на дисертационния труд

Лалов, А. (2021) „Оценките на социалното въздействие на публичните

индустриални политики в България – специфики и проблеми“, Сборник „Докторантски четения 7“, УНСС, стр. 74-84

Лалов, А. (2025) „Оценката на социалното въздействие и гражданското участие в процеса на разработване и управление на публични политики за индустриално развитие“, Сборник „50 години катедра „Икономическа социология“, УНСС, стр. 436-447

Лалов, А. (2025) „Ограничения пред активното използване на оценки на социалното въздействие като инструмент за създаване и реализация на политики за развитие на индустрията в България“, Сборник „Икономика, общество и човешки ресурси в предизвикателство на времето: Сборник с доклади от научна конференция за студенти и докторанти, 22 април 2025 г., гр. София“ УНСС

University of National and World Economy
Faculty of General Economics
Department of Economic Sociology

AUTHOR'S ABSTRACT

A dissertation for the award of the educational and scientific degree "Doctor" in the scientific specialty "Sociology" on the topic:

ASSESSMENT OF THE SOCIAL IMPACT OF PUBLIC INDUSTRIAL POLICIES ON THE DEVELOPMENT OF MICRO, SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN BULGARIA

Doctoral student: Andrey Emilov Lalov

Scientific supervisor: Assoc. Prof. Dr. Andrey Nonchev

Sofia

December 2025

The dissertation was discussed and directed for defense at a meeting of the Department Council of the Department of "Economic Sociology" at the Faculty of General Economics of the University of National and World Economy held on 11/11/2025.

The doctoral student has been dismissed with the right to defend by order, effective 02/12/2025.

The public defense of the dissertation of Andrey Emilov Lalov will be held on 18/02/2026 at 14:00, room 3030

The meeting will be held by an established scientific jury consisting of:

Internal:

Assoc. Prof. Dr. Alexander Stoyanov Stoyanov – UNWE

Prof. Dr. Vyara Borisova Stoilova – UNWE

reserve members: Assoc. Prof. Dr. Mihaela Mihaylova Misheva – UNWE, Assoc. Prof. Dr. Alexander Ivanov Valkov,

External:

Prof. Valentina Georgieva Milenkova, DSc

Prof. Dr. Emilia Evgenieva Chengelova - IFS – BAS

Prof. Dr. Temenuga Genova Rakadzhyska

reserve members: Prof. Dr. Albena Ilieva Nakova - Manolova - IFS - BAS, Assoc. Prof. Dr. Gabriela Milcheva Yordanova

The materials for the defense are available to interested parties at the Science Directorate and on the website of the UNWE, Sofia.yes – <http://www.unwe.bg>

I. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DISSERTATION THESIS

1. Relevance and significance of the research topic

One of the long-standing yet underexplored issues in the formulation and implementation of public policies for industrial development in Bulgaria is their social impact. Standard mandatory evaluations conducted so far have not included a clear and systematic Social Impact Assessment (SIA), which increases the risk of inadequate interventions, failure to achieve intended objectives, and, in some cases, even negative consequences for communities.

As SIAs are a relatively new instrument in both science and policymaking, and require a strategic approach to the design and implementation of development policies, their limited application in the Bulgarian economic, political, and social context is understandable. Addressing these issues necessarily involves examining the nature and specific characteristics of state planning, as well as various aspects of the country's socio-economic conditions particularly the development of democratic processes.

2. Object and subject of the study

The object of this study is the national industrial development policies in Bulgaria, as exemplified by the Operational Programme "Innovation and Competitiveness" (2014–2020) specifically, one of its key priorities focused on supporting the modernization, energy efficiency, and resource efficiency of manufacturing SMEs.

The intervention selected for analysis, as well as the decision to examine it at the regional level, were based on an analysis of the intervention's target groups, thematic focus, the number of grant agreements signed, and their regional distribution.

This dissertation focuses on assessing the social impact of Bulgaria's industrial policies on micro, small, and medium-sized enterprises (MSMEs). Several research questions have been formulated to test the working hypotheses. The aim of these questions is to uncover the actual effects, both positive and negative of the implementation of Bulgarian industrial development

policies:

- What is the content of Bulgarian industrial policies in the research period?
- Who are the main stakeholders and what is their involvement in the programming process?
- What social effects arise as a result of the implementation of industrial policies?
- What are the main indicators for their measurement?
- Are social impacts taken into account when formulating future industrial policies?

3. Goals and objectives of the dissertation

The main objective of this dissertation is to assess the **social impact** of public development policies implemented under the Operational Programme "Innovation and Competitiveness" (OPIC).

This assessment will be conducted **ex post**, focusing not on internal programmatic or managerial factors, as is typical in mandatory administrative evaluations, but rather on the **actual results** and **social outcomes** for the target groups and wider community.

This goal is further specified through the following research tasks:

- To review and analyze existing Bulgarian industrial policies;
- To examine the structure and project cycle of OPIC 2014–2020;
- To identify and assess the stakeholders and target groups of OPIC, as well as the impact of the implemented grant schemes on them.

4. Dissertation thesis and working hypothesis

Current industrial policy evaluation (IPEC) primarily measures the extent to which target indicators have been achieved at the project level. It is based on the simple aggregation of quantitative monitoring data and lacks analysis of project selection criteria or beneficiary profiles.

As a result, critical strategic and operational gaps such as mismatches in priorities, budgets, and technical documentation (e.g. application guidelines and project evaluation criteria) remain unaddressed. There is also an evident lack of functional feedback mechanisms between the program and its beneficiaries and partners.

These deficits led to a failure to register or respond to significant economic and social changes during the seven-year implementation period.

In this context, the dissertation argues that social impact assessments (SIAs) within

OPIC are underutilized, limiting their potential to improve intervention quality and enhance positive social outcomes.

This thesis is specified through the following working hypotheses:

- No social impact assessment (SIA) was included in the OPIC monitoring and evaluation system or its implementation plan.
- The mandatory OPIC evaluations do not contain SIAs.
- Achieved social effects on target groups were not measured and were therefore not considered in the formulation of new or revised policies and measures.
- There is potential to improve quality, increase positive impact, and develop alternative policy options through systematic use of SIA at both macro and meso programming levels.

5. Research methodology

The study is designed as an ex-post evaluation, aiming to overcome the limitations of classical administrative assessments.

The methodological framework combines quantitative and qualitative methods. Quantitative data is sourced from the National Statistical Institute (NSI) and EUROSTAT. Qualitative insights are derived from semi-structured interviews with experts, including business leaders, consultants, public officials, and representatives of NGOs.

The research design is a key factor in method selection. It includes:

- A quantitative component based on primary data from a survey questionnaire and secondary statistical data;
- A qualitative component focusing on the alignment between program outputs and stakeholder expectations, assessed through expert interviews.

The fact that OPIC activities and payments concluded in 2023 justifies the current assessment as being truly ex post.

The SIA framework addresses two guiding research questions:

- What are the social effects resulting from the implementation of industrial policy?
- What are the key indicators for measuring these effects?

Specifically, the assessment of OPIC 2014–2020 focuses on three main social impacts:

- Effects on the competitiveness of industrial SMEs;
- Effects on the quantity and quality of jobs in industrial SMEs;
- Effects on the capacity of civil society organizations and business support

structures.

II. STRUCTURE AND CONTENT OF THE DISSERTATION

The dissertation contains an introduction, four chapters, conclusions, conclusions and recommendations, appendices and a list of references. The volume of the work is 208 pages, includes 6 tables, 11 figures and 2 appendices. The literature includes 58 sources, as well as statistical data from the National Statistical Institute, EUROSTAT, regional statistics and other sources of secondary information.

The structure of the dissertation is as follows:

Contents

Contents

List of tables and figures

Abbreviations used

Introduction

1. **Error! Bookmark not defined.**
2. **Error! Bookmark not defined.**

Policy selection

Choice of intervention

Target group selection

Availability of information

3. **Error! Bookmark not defined.**
 4. **Error! Bookmark not defined.**
 5. **Error! Bookmark not defined.**
- I. **Error! Bookmark not defined.**
1. **Error! Bookmark not defined.**
 2. **Error! Bookmark not defined.**
 3. **Error! Bookmark not defined.**
 4. **Error! Bookmark not defined.**

II. **Error! Bookmark not defined.**

1. **Error! Bookmark not defined.**
2. **Error! Bookmark not defined.**
3. **Error! Bookmark not defined.**
4. **Error! Bookmark not defined.**
5. 13
6. 14

III. **Error! Bookmark not defined.**

1. **Error! Bookmark not defined.**
2. **Error! Bookmark not defined.**

IV. **Error! Bookmark not defined.**

1. **Error! Bookmark not defined.**
2. **Error! Bookmark not defined.**

Organization of field work

Basic structural characteristics of the surveyed enterprises

Impact on the competitiveness of enterprises

Impact of the assessed policies on human resources

Impact of business organizations on industrial development policies

Key results from the quantitative study

3. **Error! Bookmark not defined.**

General assessment of Bulgaria's industrial development

Social aspects of industrial policies

Civil aspects (partnership) in industrial policies

Conclusion, findings and recommendations

1. **Error! Bookmark not defined.**

Conclusions on the strategic programming of industrial policies

Conclusions on the operational implementation and effectiveness of interventions

Conclusions on the social effects of industrial policy

2. **Error! Bookmark not defined.**

Strategic recommendations

Operational recommendations

Methodological recommendations related to SIA

Closing remarks

Applications

Appendix 1. Questionnaire for the quantitative study "ASSESSMENT OF THE SOCIAL IMPACT OF INDUSTRIAL POLICIES IN BULGARIA"

Appendix 2. Scenario for an in-depth interview with experts on the topic "ASSESSMENT OF THE SOCIAL IMPACT OF INDUSTRIAL POLICIES IN BULGARIA"

References

III. SUMMARY OF THE DISSERTATION

1. Chapter One: Public industrial policies in Bulgaria and the EU.

This chapter provides an overview, including historical background, of Bulgaria's public industrial policies.

Historically, three distinct stages can be identified in the evolution of Bulgaria's industrial policies:

1879 to 1944 - During this period, the economic philosophy and policy of Bulgaria were driven by a clearly expressed aspiration to catch up with the developed Western economies. Naturally, the earliest state policies aimed at economic development were focused on industrialization and included protectionist measures to support selected domestic industries. This phase also saw the creation of an institutional and legal framework to accelerate development, including the establishment of key national institutions such as the Bulgarian National Bank (1879), the National Statistical Institute (1880), and various ministries with an economic profile, along with foundational economic legislation.

1944-1989 - This era was marked by accelerated industrial development, largely influenced by non-market factors and centralized planning under a socialist regime. As a result of the ideologization of the economy and the neglect of market principles, Bulgaria's large-scale industry eventually faced severe market, technological, resource, and financial challenges.

After 1989 - Following the political and economic transition after 1989, Bulgaria adopted a strategy focused on catching up with Western economies. The collapse of the Council

for Mutual Economic Assistance (CMEA) in 1991 dissolved Bulgaria's existing economic ties and specialization within the socialist bloc, prompting the need for comprehensive strategic transformation, especially in the industrial sector.

Structural issues such as state ownership, outdated technologies, poor economic efficiency, and political instability hindered the formation of a coherent and effective industrial policy framework. Between 1989 and 2007, Bulgaria's strategic planning in economic development was characterized by a lack of systematization, vision, clear objectives, and financial instruments to implement active industrial policy measures.

Bulgaria's accession to the European Union in 2007 marked a turning point. EU membership enabled large-scale development funding through Union financial instruments, requiring the Bulgarian administration to develop a comprehensive package of strategic and operational documents. These documents identified priority areas for support, including agriculture, the environment, transport, human resources, competitiveness, public administration, and regional development.

EU Accession and the Copenhagen Criteria

One of the three Copenhagen criteria for EU accession, defined by the European Council in Copenhagen (June 1993) is the existence of a functioning market economy and the capacity to withstand competitive pressure and market forces within the EU.

This criterion became foundational for Bulgaria's strategic planning in the area of industrial policy. The focus was particularly on the second part of the criterion: the ability to cope with competitive pressure within the EU single market. The political rationale for this focus stemmed from legitimate concerns about the readiness of Bulgarian industry especially the small and medium-sized enterprise (SME) sector to operate within a highly competitive European environment.

These concerns were tied to several structural and systemic weaknesses, including:

- Technological backwardness;
- High energy intensity in production;
- Low penetration of information and communication technologies (ICT);
- Low added value of production;
- Low labor productivity;
- Weak linkages between science and industry;
- Insufficient innovation capacity.
- Cohesion Policy and European Integration

The European Union pursues a policy of economic and social cohesion, commonly referred to as cohesion policy, with the objective of reducing disparities in economic and social development across member states and their regions. This overarching goal is operationalized through a logically and thematically structured system of EU and national policies, enshrined in official documents and governed by a unified legal and regulatory framework.

These policies are interrelated hierarchically and aim to promote balanced development, improve competitiveness, and strengthen the social fabric across the Union, including in newer member states such as Bulgaria.

2. Chapter Two: Theoretical frameworks and the principle of partnership in social impact assessments in Bulgaria

Theoretical framework – basic sociological concepts related to environmental sustainability

This section presents the main theoretical propositions related to social impact assessment (SIA), including the scientific and applied aspects of environmental governance in the context of public industrial policies in Bulgaria. It traces the evolution of the concept of impact assessment from assessing the environmental effects of large-scale projects to evaluating their broader social and economic impacts on affected communities highlighting its modern role in the evaluation of development policies and programs.

Sociological Approaches to Industrial Development

Several key sociological theories underpin the understanding of industrial development and its social impact:

Social Contract Theory (Rousseau, Locke, Mill, Rawls)

According to social contract theory, business and society exist in a continuous relationship of mutual obligation. Industry is granted a license to operate by society and, in return, must contribute to the public good. In this context, industrial policy must balance economic freedom with social justice.

The theoretical foundations of SIA can be traced back to the ideas of **Jean-Jacques Rousseau** (1712–1778), who introduced the concept of a "social contract" a voluntary transfer of individual will in favor of the common good, grounded in democracy and citizen participation.

John Stuart Mill, a classical liberal thinker, expanded this idea in the 19th century by framing the state as a regulator whose goal is to ensure effective self-governance and democratic economic functioning.

A contemporary reinterpretation of the social contract is offered by **John Rawls** in *A Theory of Justice* (1971), where he articulates two core principles:

- **Principle of Equal Basic Liberties:** All individuals should enjoy equal fundamental rights and freedoms.
- **Difference Principle:** Social and economic inequalities are acceptable only if they benefit the least advantaged members of society.

These principles directly inform modern understandings of fairness, accountability, and inclusivity in industrial policy design and assessment.

Functionalist Approach (Durkheim, Parsons)

The functionalist perspective views industrial development as a mechanism for maintaining social order and cohesion. From this standpoint, industrial policies should promote not only economic competitiveness but also social integration and stability.

Émile Durkheim (1858–1917) emphasized the importance of industrial development in achieving social solidarity. **Talcott Parsons** (1902–1979) further developed this idea in his theory of social systems, particularly in *The Social System* (1951), introducing the AGIL frameworkfour essential functions of any social system:

- **Adaptation (A)** – Industrial policy must support economic systems in adjusting to changing conditions.
- **Goal Attainment (G)** – National strategies should define and pursue clear socio-economic objectives.
- **Integration (I)** – Policies must promote cohesion and reduce inequality and conflict.

- **Latency (L) / Pattern Maintenance** – Cultural and value systems must be preserved to ensure long-term sustainability.

The functionalist approach offers a valuable analytical framework for assessing the social effects of industrial policy, highlighting the interdependence between economic development and social stability.

The Concept of Sustainable Development

Sustainable development serves as the prevailing global framework for economic growth, particularly in the industrial sector. Introduced in the 1987 **UN World Commission on Environment and Development** report *Our Common Future*, the concept emphasizes development that meets present needs without compromising the ability of future generations to meet theirs.

According to this approach, **economic growth**, **social justice**, and **environmental protection** are not mutually exclusive, but rather interconnected pillars of long-term development. All modern EU development policies incorporate the principles of sustainable development at every stage from design to implementation.

History and Development of Social Impact Assessment (SIA)

Social Impact Assessment is an interdisciplinary field concerned with evaluating the social consequences of projects, policies, and programs. It evolved from traditional Environmental Impact Assessment, which primarily focused on environmental effects, toward a broader understanding that includes social and economic dimensions.

Two of the most influential contributors to the development of SIA are:

- **Frank Vanclay**, who has formulated international principles and advanced methodologies for integrating SIA into policy and project evaluation.
- **Hank Becker**, who emphasized the practical application of SIA in both developed and developing contexts and helped define its scope as a tool for democratic policy evaluation.

These authors laid the theoretical and methodological groundwork for treating social impact assessment not as a supplementary exercise, but as an integral part of strategic planning in public industrial policy.

Frank Vanclay

Frank Vanclay is one of the most prominent and influential scholars in the field of Social Impact Assessment (SIA). His research focuses on developing conceptual frameworks and methodologies for the effective application of SIA. He authored the widely cited article “International Principles for Social Impact Assessment” (2003), where he outlined the foundational principles and best practices for conducting SIA.

In his major work “New Directions in Social Impact Assessment: Conceptual and Methodological Advances” (2011), Vanclay emphasized that SIA is not a one-time procedure but a process that should be integrated throughout the entire project lifecycle. He stressed the critical role of community participation in achieving sustainable and inclusive outcomes from project interventions.

Henk Becker

Henk Becker is one of the pioneers of SIA in Europe. He is recognized for developing methodologies that incorporate social dimensions into environmental impact assessments, thereby advocating for a more integrated and holistic understanding of development impacts. In his co-authored work with Vanclay, “Social Impact Assessment: Method and Experience in Europe, North America and the Developing World” (1997), Becker offers a comprehensive overview of methods and practical applications of SIA across various global regions. This publication is considered foundational for the development and global adoption of social assessment practices.

Definition, values, principles and rules of SIA

Social Impact Assessment is a relatively recent development, emerging in the early 1970s in the United States, primarily in the context of evaluating the impacts of large infrastructure projects. Initially perceived as a subsidiary of Environmental Impact Assessment, SIA has since evolved into an independent field, particularly under the influence of globalization and increased public investment.

Today, SIA is no longer limited to the environmental domain. Instead, it represents a comprehensive and standalone assessment methodology aimed at evaluating the social consequences of planned interventions. It ensures that social aspects are adequately considered in decision-making, programming, and policy formulation. Key principles of modern SIA include active community participation, transparency, and responsiveness to social needs through continuous monitoring and policy adaptation.

Vanclay and Becker (2003, p. 25) define SIA as:

“A process of analyzing, monitoring, and managing the intended and unintended social consequences, both positive and negative, of planned interventions (policies, programs, plans, projects) and any social change processes invoked by those interventions, in order to promote a more sustainable and equitable biophysical and human environment.”

Scope of SIA and types of social impacts

Modern SIA encompasses a wide range of impact categories, such as:

- Aesthetic and landscape changes
- Effects on cultural heritage and community identity
- Demographic shifts
- Economic and fiscal impacts
- Health and well-being
- Gender equity
- Local governance and political engagement
- Poverty and inequality
- Psychological and perceptual factors

- Access to natural and public resources
- Tourism and institutional change

Vanclay (2002, p. 389) conceptualizes social impacts as changes in the following domains:

- Lifestyle – how people live, work, interact, and recreate
- Culture – shared beliefs, customs, values, and language
- Community – cohesion, stability, services, and facilities
- Political systems – levels of public participation and democratization
- Environment – including access to resources, pollution, and health risks
- Health and well-being – following the WHO’s holistic definition of health
- Rights – including personal and property rights, civil liberties
- Perceptions and attitudes – including fear, trust, and expectations for the future

These dimensions form the analytical foundation for SIA methodologies and are either explicitly or implicitly integrated into research practices.

Technology and types of SIA

According to Becker and Vanclay (2003, p. 31), SIA draws heavily on classical sociological research methods but also integrates modern tools such as:

- Geographic Information Systems (GIS)
- Socio-economic modeling
- Computer-assisted qualitative data analysis

There is no universal technical standard for conducting SIA. However, a systematic approach generally includes the following steps:

- Identification of affected stakeholders
- Facilitation of inclusive stakeholder participation
- Documentation of the social, cultural, and economic context
- Identification and description of potentially impactful activities
- Prediction of likely impacts and affected populations
- Assessment and comparison of intervention alternatives (including a “no action” scenario)
- Proposal of mitigation and compensation strategies
- Resolution of stakeholder conflicts
- Development of strategies for managing residual impacts
- Support for local capacity building
- Institutional recommendations for coordination and implementation

- Design of monitoring and adaptive management systems
- Collection of baseline data for follow-up assessments

In the Bulgarian publication "Оценка на социалното въздействие" (Nonchev, Mancheva, & Tagarov, 2014), the authors propose a practical methodology for SIA that includes the following phases:

- Understanding the intervention's goals and context
- Describing the intervention in detail
- Stakeholder identification and analysis
- Determining the mechanisms of social impact
- Data collection (primary and secondary)
- Social impact analysis and interpretation
- Formulation of recommendations
- Monitoring and follow-up planning
- Evaluation of the assessment process itself

Social impact assessment and civic participation in the process of developing and managing public policies for industrial development

The principles and practices of SIA have evolved alongside democratic governance and civil society engagement. A core democratic value embedded in SIA is the right of all affected parties to participate equally in the policymaking process.

For industrial development policies, effective civic participation is defined as:

“The broadest possible consultation among all relevant institutions regional and local authorities, competent bodies, and economic and social partners” (Ministry of Innovation and Investment, 2016, Annex 2 OPIC).

Non-governmental organizations (NGOs) serve as key facilitators of civic participation. Their roles include:

- Supporting policy planning and implementation
- Engaging in the legislative process
- Providing public information and awareness
- Enhancing administrative capacity
- Monitoring and evaluating policy outcomes and impacts

The effective participation of the NGO sector in the formulation, implementation, and oversight of public policies at various levels is subject to several limiting factors:

- Lack of sectoral consolidation, which makes it difficult to achieve consensus or establish unified representation;
- Absence of transparent mechanisms for the nomination and selection of regional experts, leading to potential conflicts of interest;
- Insufficient conflict-of-interest safeguards, limiting trust and credibility in participatory processes;
- Limited willingness for cooperation from public administration at national, regional, and local levels;
- Relatively weak expert capacity within large segments of the NGO sector, reducing its influence and technical contribution;
- Low levels of mutual trust, which is essential for building effective partnerships and long-term collaboration.

Although this cooperation is often described as limited, the degree of NGO participation in Bulgaria does not appear to be significantly lower than in other countries. The main challenge lies in the organizational capacity of the sector particularly in its ability to articulate unified positions and harmonize diverse interests during policy formulation, implementation, and evaluation.

Social Impact Assessment (SIA) presents a largely untapped opportunity for strengthening this partnership. Its structured approach to stakeholder engagement could enhance the role of civil society actors in shaping more responsive and socially inclusive industrial policies.

3. Chapter Three: Methodology of the Dissertation Research

This chapter provides a detailed overview of the methodology applied in the dissertation research. The objective of the study is to conduct an ex-post social impact assessment (SIA), identifying the realized social impacts resulting from the implementation of industrial policies, with the aim of improving the design of future interventions.

The research is structured into several key stages:

Stakeholder identification – The study focuses on several primary stakeholder groups: beneficiaries, experts, representatives of public administration, and civil society actors.

Economic environment analysis – A macroeconomic analysis at the regional level of the selected assessment region is conducted to situate the SIA within the current socio-economic context.

Assessment of achieved social impacts – This includes the analysis and presentation of the effects on competitiveness, human resources, civil society organizations, and business structures.

Exploration of alternative policy solutions – A review of practices related to the programming of future interventions and the potential for applying SIA in optimizing industrial development policies.

Recommendations for mitigating future negative impacts – Guidelines are developed for the active use of SIA to minimize negative consequences in upcoming policies and interventions.

The SIA of public industrial policies requires a well-reasoned research design addressing two central questions:

- What are the social effects resulting from the implementation of industrial policies?
- What are the key indicators for measuring these effects?

Answering these questions allows for the development of a measurement model that transforms abstract and qualitative concepts into quantifiable indicators. The assessment focuses on three main social impacts resulting from the implementation of the Operational Programme "Innovation and Competitiveness" (OPIC) 2014–2020:

- Impact on the competitiveness of SMEs in the industrial sector;
- Impact on the quantity and quality of jobs in SMEs;
- Impact on the capacity of civil society organizations and business networks.

Target Groups

Beneficiaries: Micro, small, and medium-sized enterprises (SMEs), as defined in Articles 3 and 4 of the SME Act, that implemented projects under OPIC 2014–2020, specifically under Priority Axis 2: "Entrepreneurship and Capacity for SME Growth", and Investment Priority 2.2: "Capacity for SME Growth". The analysis focuses on two editions of the procedure "Improving Production Capacity in SMEs", namely BG16RFOP002-2.001 and BG16RFOP002-2.040.

Territorial Scope

The South-Central Planning Region, with the city of Plovdiv as its economic center, was selected for the analysis due to its dynamic industrial development and high concentration of supported SMEs.

Data Collection Methodology

The study uses a mixed-methods approach using both quantitative and qualitative techniques:

- Quantitative survey: Conducted online with SME representatives who are beneficiaries under the selected OPIC procedures. This provides insight into perceptions of grant scheme design, adequacy, implementation, administrative burden, and overall impact on business performance.
- Qualitative interviews: Conducted with experts in the field of industrial development policies to gather deeper, contextual information about the strategic and operational aspects of policy design and evaluation.

Fieldwork Tools

The questionnaire design is tailored to the characteristics of the respondents. It includes an optimal number of closed and semi-open questions, as well as demographic items for the respondent and their enterprise. The survey is anonymous and does not request personal identifiers.

An interview guide was developed to ensure consistency and coverage of key thematic

areas relevant to industrial policy and social impacts.

Sampling Strategy

Given resource constraints and the scope of the study, non-probability sampling is applied:

- The quantitative survey targets a known group of OPIC beneficiaries who were contacted directly and invited to participate.
- The qualitative component includes in-depth interviews with purposefully selected experts representing various sectors – public administration, business, and civil society.

Data Processing and Analysis

Survey responses are subject to logical validation and cleaning before statistical processing.

Quantitative data will be analyzed using descriptive and inferential methods, while qualitative data (interviews) will be analyzed through content analysis, allowing for the extraction of key themes, patterns, and expert insights.

4. Chapter Four: Analysis and Assessment of the Social Impact of OPIC-Funded Industrial Policies

- This chapter presents the analysis of data collected through a document review and from both the quantitative and qualitative research conducted, aimed at assessing the social impact of Bulgarian industrial policies. The main goal is to identify the key areas in which the program under consideration and its specific measures have an impact on different population groups, as well as to outline the main mechanisms through which this impact is realized.

The analysis includes three parts:

- Socio-economic development of the South Central Planning Region
- Social Impact Assessment of Public Industrial Policies – Analysis of Quantitative Survey Data
- Social Impact Assessment of Public Industrial Policies – Analysis of Information from a Qualitative Study

Socio-economic development of the South-Central Planning Region (NSI, 2023)

The analysis presents in detail the main results and conclusions from the data on the socio-economic development of the South Central Region (SCR) in the context of assessing the social impact of public industrial policies. The first part of the analysis focuses on the territorial characteristics of the region, its economic structure, demographic trends, labor market, social infrastructure, and the implementation of strategic development policies for the 2021–2027 period.

The South-Central Region includes the districts of Plovdiv, Pazardzhik, Smolyan, Kardzhali, and Haskovo. The region occupies a strategic location in the country, combining a developed industrial center with peripheral, underdeveloped areas. This territorial heterogeneity creates preconditions for asymmetric social and economic development, which necessitates an integrated and targeted analysis of the social impacts of policies.

The economy of the South-Central Region is one of the strongest in the country after the South West Region. The region generates 14.1% of the national GDP. Plovdiv alone contributes 58% of the regional GDP, which leads to significant intra-regional economic disparities. In less developed districts, such as Smolyan and Kardzhali, economic activity is limited.

Employment in the South-Central Region stands at 69.4%, with the highest levels recorded in Plovdiv and Smolyan. Unemployment is among the lowest in the country 2.9% in 2022.

Social infrastructure is concentrated mainly in Plovdiv. In Kardzhali and Smolyan, access to healthcare and education services is significantly more limited. The uneven distribution of resources and services contributes to social fragmentation and deepens regional disparities in quality of life.

The South-Central Region has significant economic potential, supported by a strong industrial base and a favorable geographic location. However, the region faces challenges related to territorial and social inequalities. The successful implementation of industrial policies

requires enhanced coordination between sectoral strategies, greater engagement of local communities, and active participation of the non-governmental sector in policy planning and evaluation.

Social Impact Assessment of Public Industrial Policies – Analysis of Quantitative Survey Data

Fieldwork was carried out in May–June 2024 through a direct online survey using the Google Forms platform. Promotion of the survey was supported by three non-governmental organizations: the Bulgarian Association of Management Consultants, the Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, and the Branch Chamber of Mechanical Engineers in Plovdiv. A total of 83 completed questionnaires were collected.

The relatively small number of responses does not allow for the use of advanced statistical methods to determine correlations and multidimensional distributions. The data are presented as univariate distributions in relative terms and serve primarily illustrative purposes. Nevertheless, they enable the formulation of basic characteristics of the industry and the effects of the policies on its development.

Key findings:

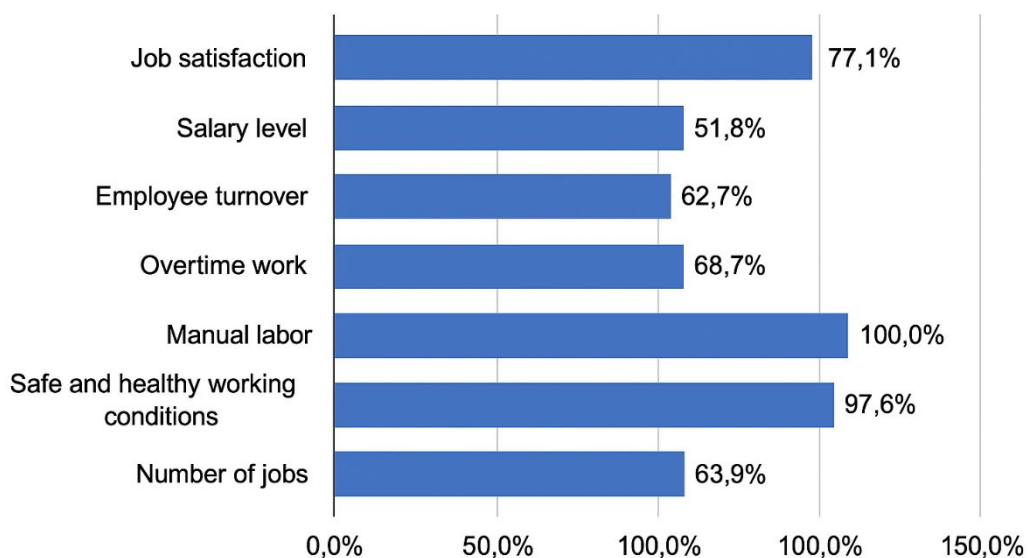
- More than half of the respondents operate in the Plovdiv district, which corresponds to its position as the region's economic leader.
- The surveyed enterprises can be characterized as market-active and financially stable, having undergone objective financial and economic evaluation and implemented their investment projects.
- Among all surveyed manufacturers, the largest share belong to the mechanical engineering sector (32.5%), followed by producers of metal products (16.9%), plastic goods, furniture, and chemical products.
- The highest share of respondents (88%) rated the impact of the intervention on production volume and labor productivity as positive. A similarly high share reported positive impacts on automation, investment, and optimization of production costs. The introduction of high-tech equipment has enabled competitive production in terms of both price and quality, improving sales, profitability, and overall economic efficiency.
- Respondents reported a significant positive impact on sustainability factors. Modern production facilities reduce energy intensity and the carbon footprint. Digitized

precision in production processes allows for better use of raw materials. Scrap and waste are minimized thanks to improved product design, better process control, and fewer human-related errors.

- Slightly more than half of the respondents rated the impact on R&D expenditures as positive. Several main barriers to innovation and R&D spending were identified: financing difficulties; a focus on short-term investment projects with quick returns; a lack of tradition and scale in innovation; high risk and long payback periods.
- Despite high ratings for impact on sales revenue, profit, and assets, the overall evaluation of crisis resilience was lower. This is partially attributed to the requirement for co-financing, which in many cases increased company indebtedness, making them more vulnerable during crises. Additionally, the unstable environment in recent years has affected managers' confidence in revenue forecasting.

The following graph presents the distribution of respondents' opinions on how the implemented projects affected various workplace aspects.

Positive Impact on Jobs

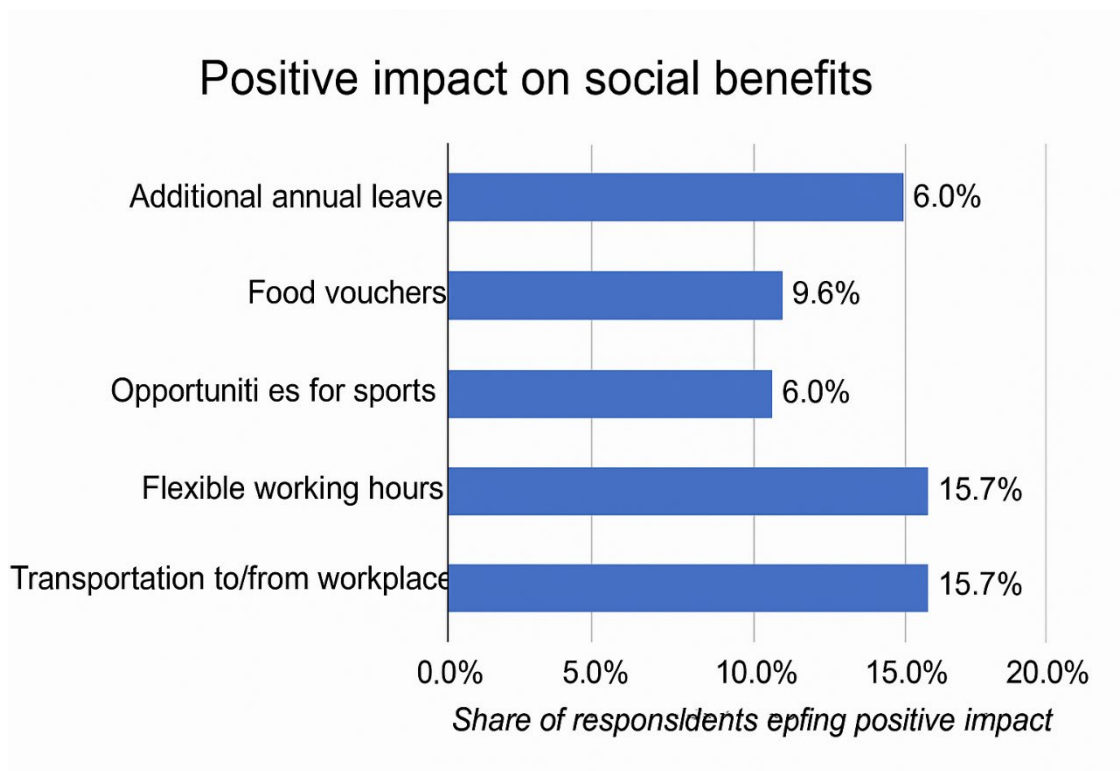

Source: Own development

In the industrial sector, where work is often physically demanding and associated with specific risks, social benefits such as additional health insurance, food vouchers, transportation to and from the workplace, flexible working hours, opportunities for sports,

etc., increase employee engagement and loyalty, reduce turnover, and enhance the competitiveness of enterprises. The increase in social benefits in industrial SMEs in Bulgaria depends on a combination of economic, legal, market, and internal factors. Companies that invest in additional incentives for their employees achieve higher competitiveness, lower turnover, and a stronger employer image. In the dynamic industrial environment, social benefits can be a key tool for building a stable and motivated team.

The following graph shows the distribution of respondents' opinions regarding the effect of the projects they implemented on some of the main types of social benefits for employees in enterprises.

Source: Own development

Business organizations play an important role in the industrial development of Bulgaria. They represent the interests of their members, participate in decision-making processes, and contribute to the effectiveness of policies aimed at economic growth and competitiveness. In addition to their direct influence on industrial development and competitiveness, business organizations also have an important indirect social impact affecting employment, working conditions, social benefits, and the overall quality of life of workers. As part of the survey, out

of a total of 83 respondents, 44 (53%) reported that their companies are members of business organizations. Although the data is not representative, the fact that the survey included active enterprises from one of the most dynamic industrial regions of Bulgaria highlights a notable trend: nearly half of the enterprises do not recognize or utilize the benefits of membership in business organizations.

Table 1

Aspect	Satisfied	Dissatisfied
Regular consultation to formulate priorities	79,5%	20,5%
Information and consultations on funding programs	100,0%	0,0%
Protection of interests before the state	70,5%	29,5%
Legal support with tax and consumer regulations	54,5%	45,5%
Legal support with labor regulations	54,5%	45,5%
Management consulting and training	79,5%	20,5%
Consulting and training for financial management, marketing, planning	54,5%	45,5%
Information services	75,0%	25,0%
Securing partnerships	70,5%	29,5%

Source: Own development

The business perception regarding the relationship between competitiveness and the social effects of industrial development policies can be summarized in several key directions:

- All respondents support the thesis that improving industrial competitiveness leads to economic prosperity and an increase in workers' quality of life.
- Almost all respondents believe that industrial development stimulates investment in education and vocational training.
- All respondents agree that industrial development policies should create opportunities for the social inclusion of vulnerable groups (women, youth, persons with disabilities).
- More than half of the respondents believe that industrial policies should also consider environmental aspects (e.g., reducing carbon emissions, improving resource efficiency, etc.).

A potential conflict exists between competitiveness and the social dimensions of industrial development policies. Just over 90% of respondents believe that an excessive social focus in industrial policies may be too costly and produce uncertain results, and 71% believe that environmental regulations pose a threat to competitiveness even though the same proportion also believes that the “green economy” represents an opportunity for modernization.

These results highlight a structural tension between economic efficiency and social responsibility, as outlined in the Sustainable Development Report (WCED, 1987). Although sustainable development implies the integration of economic, social, and environmental goals, businesses often perceive regulatory frameworks as an additional burden.

The main results of the analysis of the impact of industrial policies on enterprise competitiveness show that the largest share of respondents report positive effects on production volume and labor productivity (over 90%), as well as on production automation and investment in new technologies. More than 50% report an increase in exports, although this indicator remains lower than others related to competitiveness. These data underscore the role of state support in industrial development. The introduction of new technologies through grant-funded investments leads to increased efficiency but does not automatically result in export growth, as this depends on additional factors such as marketing strategies, managerial capacity, and market access.

The impact on innovation and sustainable development is rated highly, particularly in relation to improvements in energy and resource efficiency two of the main objectives of the policies under study. However, the positive impact on R&D spending is relatively low. The low level of investment in research and development is a typical problem for industry in countries where production tends to generate lower added value, such as Bulgaria. This weakness could be addressed through more active collaboration between businesses, universities, and public institutions.

Regarding human resources and social benefits, the reduction of manual labor and the improvement of working conditions are among the highest-rated effects. However, the impact on wages is lower mainly due to external macroeconomic conditions and low productivity levels. The analyzed policies have a relatively weak impact on social benefits, with flexible working hours, transport provision, and food vouchers being the most notable.

Clearly, while investments in technological development may lead to improved working conditions, they do not necessarily result in higher wages. This confirms the need for more targeted policies that link technological advancement to improved employee compensation.

Social impact assessment of public industrial policies – analysis of information from a qualitative study.

Within the framework of this study, five in-depth interviews lasting between 30 and 90 minutes were conducted. The participants were selected to reflect diverse perspectives and experiences from both the administration and the industrial sector. Experts representing the main stakeholders involved in the creation, implementation, monitoring, control, and evaluation of public industrial policies in Bulgaria were interviewed. The respondents included:

- a representative of the trade unions,
- a representative of the administration responsible for the management of European programs,
- a regional coordinator from the OPIC managing authority,
- a representative of an employers' organization, and
- a consultant in the field of industrial project preparation and management.

The interviews addressed key topics related to the impact of industrial development policies on employment, working conditions, social inequality, and stakeholder partnerships. The analysis of the interviews follows a thematic approach, based on the interview scenario questions, which are grouped into three main categories:

Industrial development policies and their effectiveness, including themes such as:

the current state of industry in Bulgaria, the adequacy and effectiveness of industrial policies, technological modernization, innovation, and sustainable development;

Social effects of industrial policies, including: employment, job quality, working conditions, and the qualification and training of the workforce;

Partnership and civic participation in industrial policies, covering: the role of various stakeholders (government, business, trade unions, NGOs, academic institutions), citizen participation in the development and implementation of policies, and the balance of interests between social and economic priorities.

Analysis of Bulgaria's industrial development

The unifying thesis of the interviewees is that the industry in Bulgaria is experiencing positive and dynamic development, largely as a result of its increasingly deeper integration into European markets. A clear position emerges among the interviewed experts regarding the limited capacity of current policies to adapt to the rapidly changing environment. There is a shared opinion that Bulgarian industries have evolved significantly over the past 15 years, but this transformation is not reflected in existing development policies. This mismatch is attributed, on the one hand, to the extremely slow administrative processes, burdensome application procedures, lack of adequate data and systems for timely operational decision-making, weak analytical capacity, and insufficient strategic planning within the administration. Predefined models of measures and operational practices are adopted without sufficient adaptation to the local context, which later leads to flaws in implementation. There are also significant deficiencies in strategic planning ambitious goals for structural transformation are set, but the tools designed to achieve them are inadequate. Technological modernization, even when driven by goals related to energy and resource efficiency, does not result in the desired structural shift. Even the thematic emphasis on innovation in development policies does not change this reality. All interviewees underline the need for a stronger focus of policy measures toward promoting dynamic, knowledge-intensive industries with high development potential and high added value.

Main conclusions:

- The industry shows dynamism and increasing integration into European markets, but remains vulnerable to cyclical fluctuations.
- There is a lack of systematic monitoring and evaluation of industrial development policies; the social dimensions of privatization are not adequately addressed.
- Administrative capacity is insufficient, with a loss of institutional memory due to departmental restructuring.
- Regional authorities are unable to retain qualified experts, which exacerbates interregional disparities.
- Development policies are not adaptable to sudden changes in the business environment (e.g., COVID-19, the war in Ukraine).
- There is a gap between strategic goals and operational instruments; technological modernization does not always lead to structural transformation.

- A targeted sectoral allocation of resources is needed, focusing on knowledge-intensive and innovative industries.

Social aspects of industrial policies

The social aspects of industrial development policies and specifically of competitiveness policies are, according to all interviewees, not defined as desired outcomes and are not set as explicit objectives. As a result, no indicators have been established for their measurement. Despite the obvious interconnections between the social and economic dimensions of industrial development, integration and coordination at the level of policy and respective measures remains problematic.

Main conclusions:

- Social objectives are not explicitly defined, and there are no indicators for measuring social impact.
- Automation leads to job reduction but improves job quality, safety, and remuneration.
- In their current form, policies do not ensure the sustainability of social enterprises and socially oriented projects.
- There is a lack of coordination between industrial development policies and human resource development policies.
- Interregional disparities are increasing investments are concentrated in developed industrial hubs (Sofia, Plovdiv, Varna, Burgas), while less developed regions are falling behind.
- Industrial policies have an indirect positive effect on quality of life by improving the work environment, enhancing skills, and contributing to regional economic development.
- Investments in environmentally friendly technologies remain limited in their overall impact.
- As the industrial sector develops, employers gain the capacity to allocate more resources toward employee social benefits.
- There is a positive influence on the quality of life, resulting from improved working conditions, better pay, and incentives for upskilling. Indirectly, the economic

development of regions contributes to improvements in public services such as healthcare, education, and security.

Civil aspects of industrial policies (partnership)

The development of industrial policies is not solely the result of government decisions and economic strategies, but a complex process involving multiple stakeholders business, institutions, trade unions, academia, and civil society. The partnership between these groups plays a key role in the formulation and implementation of effective industrial policies. All interviewed experts are directly involved in civic participation processes related to the creation and implementation of industrial development policies. Each of them has participated in different roles (administration, consultants, NGOs, trade unions, employer organizations) during the programming and implementation of OPIC, and their opinions cover practically all aspects of the partnership.

Main conclusions:

- Trade unions have limited influence, suffer from declining authority, and have difficulty adapting to new economic realities.
- Employer organizations represent divergent interests, which leads to inefficient resource use and weakens strategic focus.
- Academic institutions are poorly engaged due to the lack of integration between science and business, as well as insufficient funding for applied research.
- Civic participation is constrained by limited capacity and the absence of effective communication and collaboration mechanisms.
- The central administration dominates the decision-making process. While this ensures functionality, it reduces representativeness and consensus-building.
- In addition to improving expert capacity, there is a need to develop "soft skills" communication, negotiation, trust, and coordination between partners.

Final conclusions from the qualitative study:

- Industrial policies need to become more flexible, adaptive, and targeted to specific

sectoral needs, taking into account their impact at both the micro and meso levels.

- It is necessary to introduce social impact indicators and achieve better synchronization between industrial and social policies.
- Innovation and development should be stimulated as key drivers of economic growth.
- Regional policy must be improved through targeted investment and infrastructure development in lagging regions.
- The effectiveness of partnerships depends on building the capacity of all stakeholders and fostering trust and cooperation among them.

5. Conclusions and recommendations from the study

Conclusions on the strategic programming of industrial policies

The results of the study confirm the hypothesis that public industrial policies in Bulgaria are, to a significant extent, programmed and implemented through a top-down approach, with limited stakeholder participation. The strategic framework of OPIC is well-structured in terms of economic objectives but lacks a clearly defined social dimension, both in the content of the interventions and in the system of performance indicators.

The study identifies a serious deficit in institutional capacity for conducting Social Impact Assessments (SIA), both within public administration and among independent analysts. There is an absence of a systematized methodology and reliable indicators for assessing social impacts. Existing practices focus mainly on financial and technical implementation, which limits the possibility for real-time policy adjustments and leads to the repetition of shortcomings from previous programming periods. The absence of social impact assessments undermines trust in the effectiveness of public interventions.

In summary, the main conclusions are:

- Despite relatively high absorption rates of program funds, social effects at the local level remain limited.
- The analysis of the selected intervention, "Improving the Production Capacity of SMEs", shows positive effects on productivity and employment, but reveals weak sustainability and limited influence on the social fabric of communities.

- The partnership principle is applied formally, and real stakeholder participation is hindered by insufficient capacity.
- The administrative culture in the public industrial policy system remains unoriented toward measuring social impact. There is a lack of standardized methodologies for SIA and inadequate capacity for their application.
- There is no long-term vision for industrial policy that is aligned with social objectives. In Bulgaria, industrial policy is implemented primarily through operational programs focused on budget absorption, rather than on sustainable socio-economic development. Social dimensions such as employment, demographics, and quality of working life are underrepresented at both strategic and operational levels.
- Social impact assessment is not integrated into the policy programming cycle. SIA is not treated as an essential element of public policy management. There is a lack of both a regulatory framework and practical tools for its implementation, particularly in the area of industrial policy.
- Planning remains centralized and dominated by administrative logic. The absence of regionalized policies tailored to local specificities reduces the effectiveness of interventions in less developed areas.
- The dissertation identifies a systematic need for conceptual and institutional enhancement in the strategic and operational management of industrial policies in Bulgaria. Social impact assessment should not be regarded as an auxiliary activity, but rather as an integral part of the process of designing, implementing, evaluating, and adapting public policy.

Conclusions on the operational implementation and effectiveness of interventions

The analysis of the selected intervention “Improving the Production Capacity of SMEs”, implemented in two calls in 2016 and 2020, reveals a high level of business interest and engagement, strong funding absorption, and relatively good implementation performance. However, the social outcomes of these interventions appear more as secondary effects, rather than as explicitly pursued objectives.

Beneficiary enterprises report positive results related to productivity improvements, employment growth, and the introduction of new technologies. At the same time, there is low

sustainability of newly created jobs, and the spillover of benefits beyond the individual enterprise is limited. In other words, the multiplier effect on local communities and the economy is weak.

The study confirms that the interventions have tangible local effects, especially in municipalities with strong economic activity and an established industrial base. In such regions, better project performance, higher workforce retention, and more visible social impacts are observed. Conversely, economically weaker areas remain marginally affected, which deepens existing territorial disparities. This points to a lack of territorial targeting in the program's design.

Key conclusions:

- Grant procedures are largely perceived as technical and financial instruments for absorbing budgets, rather than as tools for driving policy. This leads to a blurring of objectives and insufficient orientation toward achieving concrete social outcomes.
- The profile of beneficiaries does not adequately reflect the program's policy goals. While OPIC is intended to target enterprises in less developed regions, a substantial portion of the funding is awarded to companies with greater administrative capacity, often located in economically active areas. This is due to the design of eligibility and evaluation criteria, which tend to favor more competitive applicants.
- The effectiveness of the measures is measured through standard ex-ante, mid-term, and ex-post evaluations. However, the lack of a robust monitoring system during implementation prevents timely adjustments to policy or programming.

Conclusions on the Social Effects of Industrial Policy

A key conclusion of the study is the existence of a conceptual paradox in access to public funding. The profile of the beneficiaries indicates that most supported enterprises are located in more developed regions, with higher administrative and expert capacity. This creates favorable conditions for concentrating resources in already competitive areas, thereby excluding less developed territories from the program's impact. The result is a reproduction and deepening of territorial and social inequalities, which is in contradiction with the core principle of the European cohesion policy.

Although OPIC is not explicitly focused on the labor market, its implementation affects

human capital quality, especially in enterprises that adopted new technologies. This necessitates upskilling, digital adaptation, and the introduction of new organizational practices. However, the absence of training or retraining components, or structured HR policies within projects, limits the potential for sustainable impact. Enterprises make economically rational decisions but lack a strategic vision for human resource development over the medium and long term.

Furthermore, interventions focused on innovation tend to interpret “innovation” purely as technological or product-based, rather than social innovation i.e. innovations that transform the relationship between labor, community, and production. As such, the program generates technological progress, but fails to harness the full potential of innovation to create social value, such as improved working conditions, inclusive employment, or sustainable business models.

The administrative culture in Bulgaria remains compliance-oriented, emphasizing formal adherence to procedures over real-world results. This restricts the scope for genuine impact assessments, as well as the ability to flexibly adapt to evolving social and economic challenges (e.g., the COVID-19 pandemic, energy crises, etc.).

Main conclusions:

- Social impacts resulting from OPIC interventions are largely unintended. Effects such as job creation, improved working conditions, or enhanced employee qualifications appear more as by-products than as strategic goals.
- Deficiencies in regional planning, already identified at the strategic level, are confirmed by the empirical findings. There are significant regional disparities, with stronger industrial regions (e.g., South Central and South-West) receiving the majority of resources and benefits, while northern and peripheral areas lag behind.
- The sustainability of social outcomes is questionable. Many supported enterprises struggle to maintain employment or productivity gains after project completion, particularly during periods of economic instability or crisis.

Recommendations

The recommendations derived from the analysis are structured into three main subgroups: strategic, operational, and methodological.

Strategic Recommendations

- Institutionalize SIA as a mandatory component of the strategic programming of industrial policies. This requires legal regulation of SIA in the forthcoming Strategic Planning Act, or through amendments to the European Funds Management Act, as well as other regulatory acts forming the legal framework of public policy-making.
- Develop an integrated national vision for industrial development in which social objectives such as employment, social inclusion, and regional cohesion are articulated alongside economic goals.
- Introduce social indicators at the programming stage, including those related to social sustainability, employment, job quality, inclusion of vulnerable groups, and social innovation. These indicators should be monitored at the measure, operation, and programme levels. This also calls for rethinking the “demarcation lines” between programmes and adopting a new approach to integration and coordination of interventions financed by different EU funds (e.g., the European Social Fund and the Cohesion Fund).
- Strengthen the territorial dimension of policies by promoting decentralized planning and introducing regional priorities tailored to the specific needs of local economies and communities.
- Formulate a vision for impact-oriented public policy, rather than one focused purely on absorption of funds. This includes redefining the role of managing authorities from administrators to strategic coordinators, equipped with analytical capacity.

Operational Recommendations

- Improve project selection methodology by introducing measurable criteria for social utility and sustainability, such as: number of jobs created, employment sustainability, share of employees from vulnerable groups, in-house training, and regional, environmental, and social footprint.
- Support projects that apply an integrated approach, combining technological innovation with staff training, digital transformation, and social impact components.
- Expand consultative processes during the preparation of new interventions, with a focus on engaging SMEs, local authorities, NGOs, and professional associations.
- Enhance the social analysis capacity of the administration and its partners through

training, the creation of internal expert units, and promotion of inter-institutional cooperation.

- Focus on sustainable outcomes by prioritizing funding for projects with demonstrable long-term social and economic impact.

Methodological Recommendations Related to SIA

- Develop a unified SIA methodology tailored to the specifics of industrial policy. This methodology should include: a typology of social effects, relevant indicators, methods for data collection and analysis, and requirements for evaluators.
- Integrate SIA into all phases of the policy/project cycle from needs identification and goal setting, through implementation, to interim and ex-post evaluation.
- Institutionalize social impact units within managing authorities, tasked with coordinating, commissioning, and analyzing SIA at both programme and operational levels.
- Embed SIA in monitoring systems, ensuring that future programmes include social impact indicators throughout all phases from planning and implementation to evaluation.
- Promote transparency and public access to SIA results, fostering greater public engagement in the assessment and decision-making process.
- Encourage collaboration between academia, administration, and business to build SIA capacity, through joint projects, research, training, and expert working groups.

IV. CONCLUSION

This study achieved its main objective: to assess the social impact of public industrial policies in Bulgaria, with a particular focus on interventions directed at SMEs in the industrial sector. The research demonstrated that, while economic objectives such as strengthening the competitiveness of SMEs have been formally achieved, the social effects of these policies remain underestimated and insufficiently addressed.

The hypothesis that the absence of an institutionalized system for Social Impact Assessment (SIA) leads to deficits in the sustainability and effectiveness of industrial policies

was confirmed through both theoretical analysis and empirical evaluation.

Several key research questions were addressed:

- What are the social effects of industrial policy in Bulgaria?
→ The effects are partial and localized, mainly linked to temporary employment, modest modernization, and enhanced capacity in individual enterprises.
- What is the degree of sustainability and territorial distribution of the impact?
→ Sustainability is limited in the long term. The territorial distribution is uneven, favoring more economically active regions.
- Is there institutional capacity to conduct social impact assessments?
→ At present, such capacity does not exist. There is no dedicated regulatory framework, internal expertise, or a unified methodology for implementing SIA.
- What are the opportunities for upgrading and institutionalizing SIA in future programming periods?
→ Significant opportunities exist, particularly if Bulgaria adopts successful approaches from other EU countries, fosters partnerships with the academic sector, and reforms planning and evaluation criteria.

The practical application of these findings may be realized through the integration of the study's recommendations into regulatory frameworks, programmatic documents, and administrative practices related to industrial policy.

Ultimately, the social impact of industrial policies is a key factor in their legitimacy, effectiveness, and long-term sustainability. This research demonstrates that, within the Bulgarian context, the social dimension of industrial development is underdeveloped, yet holds untapped potential for policy improvement. Transitioning from a policy model based on fund absorption to one focused on sustainable socio-economic outcomes requires more than technical adjustments; it demands a transformation in the culture of public governance a transformation dependent on systematic political, expert, institutional, and civic efforts.

Scientific and Applied Contributions of the Dissertation

This dissertation presents an original study in the field of social impact assessment of public industrial policies targeted at micro, small and medium-sized enterprises (SMEs) in

Bulgaria. Its contributions span theoretical, methodological, empirical, and applied domains, and can be summarized as follows:

Theoretical and Conceptual Contributions

The study develops a conceptual framework for Social Impact Assessment, adapted to the specifics of Bulgarian industrial policy. It synthesizes modern theoretical approaches (including those of Frank Vanclay, Henk Becker, and European institutional guidelines) and contextualizes them for Bulgarian public policy in light of EU sustainable development and partnership principles.

Methodological Contributions

The dissertation introduces an analytical toolkit for empirical assessment of the social impacts of interventions targeting SMEs. This includes:

- Clearly defined indicators,
- Data collection methods, and
- An approach to analysis that can be replicated or expanded in future national or regional research and evaluations.

Empirical Findings and Policy Barriers

Through surveys and in-depth interviews with managing authorities, experts, and beneficiaries, the research identifies key administrative, institutional, and policy-related barriers to integrating social criteria into programming and project implementation. These include:

- Poor coordination among responsible institutions,
- Lack of internal capacity, and
- Absence of structured stakeholder engagement mechanisms.

Practical Recommendations

The paper provides practical, structured recommendations for the development of future programs and support measures for SMEs. These include:

- The introduction of social criteria in evaluation procedures,
- Strengthening partnerships with NGOs and academic institutions, and
- Promoting impact-oriented monitoring systems.

-

Opportunities for Further Research and Practical Implementation

The dissertation opens pathways for further academic and applied work, including:

- Extending SIA practices to other sectors and programmes, such as the Human Resources Development Programme, the Rural Development Programme, and various horizontal and regional initiatives.
- Developing universal and adaptable indicator systems for social impact assessment at both local and national levels.
- Creating digital tools and platforms for impact tracking, data collection, and analysis.
- Conducting pilot assessments in collaboration with managing authorities and academic institutions, to validate and refine the proposed approaches and indicators.

Final Remark

With its broad scope and deep empirical foundation, this dissertation contributes not only to academic knowledge, but also to public policy development in Bulgaria, promoting greater social effectiveness, transparency, and long-term sustainability in the design and implementation of industrial development policies.

List of publications on the topic of the dissertation

Lalov, A. (2021)"Assessments of the social impact of public industrial policies in Bulgaria - specifics and problems", Collection of Doctoral Readings 7, UNWE, pp. 74-84

Lalov, A. (2025)"Social Impact Assessment and Civic Participation in the Process of Developing and Managing Public Policies for Industrial Development", Proceedings "50 Years of the Department of Economic Sociology", UNWE, pp. 436-447

Lalov, A. (2025)"Limitations to the active use of social impact assessments as a tool for creating and implementing policies for industrial development in Bulgaria", Proceedings "Economy, Society and Human Resources in the Challenge of Time: Proceedings of a Scientific Conference for Students and PhD Students, April 22, 2025, Sofia" UNWE